

นักศึกษาประวัติศาสตร์กับโอกาสในสายงานจดหมายเหตุ:

การเรียนรู้เฉพาะทางเพื่อความพร้อมสู่อาชีพ

HISTORY STUDENTS AND OPPORTUNITIES IN THE ARCHIVAL PROFESSION: SPECIALIZED LEARNING FOR CAREER READINESS

ภมรี สุรเกียรติ^{1*} และ วีระพงศ์ ยศบุญเรือง²

Pamaree Surakiat^{1*} and Weerapong Yodboonreaung²

^{1,2} หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

^{1,2}Bachelor of Arts (History), Faculty of Humanities and Social Sciences,
Prince of Songkla University, Pattani Campus

**Corresponding Author, E-mail: pamaree.s@psu.ac.th*

Received: Dec 1, 2024

Revised: Feb 27, 2025

Accepted: Mar 7, 2025

Available: May 2, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ศักยภาพของนักศึกษาประวัติศาสตร์ในการเข้าสู่สายงานจดหมายเหตุในประเทศไทย และ 2) เสนอแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร การศึกษาตลาดงาน การนิเทศนักศึกษาฝึกงาน และการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสายงานจดหมายเหตุ ผลการศึกษาพบว่า ความรู้ทางประวัติศาสตร์เป็นพื้นฐานสำคัญในการปฏิบัติงานจดหมายเหตุ และตลาดแรงงานในประเทศไทยเปิดรับบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์ในตำแหน่งงานนักจดหมายเหตุ อย่างไรก็ตาม หลักสูตรระดับปริญญาตรีทางประวัติศาสตร์ยังขาดรายวิชาที่ออกแบบโดยตรงสำหรับการพัฒนาสมรรถนะด้านงานจดหมายเหตุ ในขณะที่หลักสูตรปริญญาตรีด้านจดหมายเหตุในต่างประเทศมีการบูรณาการองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ การจัดการเอกสาร และเทคโนโลยีดิจิทัล บทความนี้จึงเสนอให้

เพิ่มรายวิชาด้านงานจดหมายเหตุในหลักสูตรประวัติศาสตร์ โดยเน้นการบูรณาการองค์ความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งส่งเสริมการฝึกปฏิบัติงานในสภาพแวดล้อมจริง เพื่อเตรียมความพร้อมให้บัณฑิตเข้าสู่ตลาดแรงงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: งานจดหมายเหตุ หลักสูตรประวัติศาสตร์ สมรรถนะนักศึกษา

Abstract

This research article aims to 1) analyze the potential of history students in pursuing archival careers in Thailand and 2) propose curriculum improvements to align with labor market demands. A qualitative research approach was employed, collecting data through document analysis, job market studies, internship supervision, and focus group discussions with key stakeholders in the archival field. The findings indicate that historical knowledge serves as a fundamental basis for archival work, and the Thai job market welcomes history graduates for archivist positions. However, undergraduate history programs currently lack courses specifically designed to develop archival competencies. In contrast, undergraduate archival programs abroad integrate historical knowledge, records management, and digital technology. This study, therefore, recommends incorporating archival studies courses into history curricula, emphasizing integration of interdisciplinary knowledge and providing practical training in real-world environments to better prepare graduates for the labor market.

Keywords: archival studies, historical curriculum, student competencies

บทนำ

งานจดหมายเหตุ (Archival Work) เป็นการปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและเก็บรักษาเอกสารที่สิ้นกระแสการใช้งาน (Noncurrent Records) ของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน งานจดหมายเหตุมีความสำคัญในหลายมิติเนื่องจากเอกสารจดหมายเหตุมีคุณค่ายิ่งในมิติด้านข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปอ้างอิงได้ มิติด้านหลักฐานและธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานของหน่วยงานและองค์กรเจ้าของเอกสาร และมิติด้านมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (Poolsatitawat, 2020: 662-663) รัฐบาลประเทศต่างๆ ล้วนตระหนักถึงความสำคัญของงานจดหมายเหตุจึงมีการก่อตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบงานจดหมายเหตุของชาติขึ้น เพื่อเก็บรักษาเอกสารจดหมายเหตุอันเป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติอย่างเป็นระบบและถูกหลักวิชาการ (กรมศิลปากร, 2559: 15) งานจดหมายเหตุในประเทศไทยในปัจจุบันได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น นอกจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบงานจดหมายเหตุระดับประเทศแล้ว ปรากฏมีการตั้งหอจดหมายเหตุของหน่วยงานองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐภาคเอกชน และหอจดหมายเหตุท้องถิ่นชุมชน ตลอดจนมีกฎหมายที่ส่งเสริมให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีการจัดตั้งหอจดหมายเหตุ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักของภาคส่วนต่าง ๆ ที่ให้ความสำคัญกับการรวบรวม เก็บรักษา และอนุรักษ์เอกสารสำคัญมากยิ่งขึ้น ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มความต้องการบุคลากรผู้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานด้านงานจดหมายเหตุในสังคมไทยที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน

จดหมายเหตุ (Archive) เป็นหลักฐานชั้นปฐมภูมิทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยานสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์วิเคราะห์และตีความข้อมูลจากเอกสารจดหมายเหตุเพื่อสังเคราะห์คำอธิบายทางประวัติศาสตร์ โดยทั่วไปนักประวัติศาสตร์กับนักจดหมายเหตุอยู่ในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการกับผู้ให้บริการ กระนั้นก็ดี นักประวัติศาสตร์สามารถมีบทบาทในงานจดหมายเหตุได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประเมินคุณค่าเอกสารจดหมายเหตุ (จุฑารัตน์ ช่างทอง, 2557: 238) จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า นักประวัติศาสตร์สาธารณะมีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานงานจดหมายเหตุและการศึกษางานจดหมายเหตุระยะแรกในสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม นักวิชาการจดหมายเหตุได้พัฒนาการปฏิบัติงานจดหมายเหตุสู่ความเป็นวิชาชีพ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศสู่ยุคอิเล็กทรอนิกส์และยุคดิจิทัล การศึกษาด้านงานจดหมายเหตุจึงพัฒนาต่อเนื่องในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์แทนที่สาขาประวัติศาสตร์สาธารณะ (Turrini 2007; Stansfield, 2015; Wosh, 2018)

ส่วนประเทศไทยนั้นขาดแคลนหลักสูตรเฉพาะด้านงานจดหมายเหตุ หลักสูตรที่ศึกษาการจัดการจดหมายเหตุโดยตรงมีเพียงหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ได้แก่ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการจดหมายเหตุและเอกสาร คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เริ่มเปิดรับนักศึกษาในปี พ.ศ. 2545 (สมสรวง พฤติกุล, 2548: 15) ต่อมาได้พัฒนาเป็นหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการจดหมายเหตุและสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรม เปิดสอนมาจนถึงปัจจุบัน และล่าสุดในปี พ.ศ. 2564 ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปิดหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการดูแลรักษาข้อมูลและสารสนเทศ มุ่งเน้นการจัดการจดหมายเหตุดิจิทัล (Sucha-xaya, 2023: 20) การเรียนการสอนงานด้านจดหมายเหตุ ในหลักสูตรระดับปริญญาตรีส่วนใหญ่เป็นเพียงวิชาเลือกที่เปิดสอนโดยหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ (สมสรวง พฤติกุล, 2548: 14; Sucha-xaya, 2023: 19)

ในสภาวะการณ์ปัจจุบันที่งานจดหมายเหตุมีการขยายตัวควบคู่กับการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เอกสารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมในสังคมไทยมากขึ้น แต่ทว่าขาดแคลนหลักสูตรระดับปริญญาตรีที่มุ่งผลิตบัณฑิตวิชาชีพงานจดหมายเหตุโดยตรง ประกอบกับหลักสูตรระดับปริญญาตรีสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์มุ่งพัฒนาไปสู่ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศดิจิทัล ออนไลน์ และปัญญาประดิษฐ์มากขึ้น การเรียนการสอนงานจดหมายเหตุที่เป็นวิชาเลือกในหลักสูตรแต่เดิมอาจถูกลดความสำคัญลงตามลำดับ ด้วยเหตุนี้การเปิดรับสมัครบุคลากรที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีเพื่อปฏิบัติงานในตำแหน่งนักจดหมายเหตุปฏิบัติการของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาตินั้น จึงมิได้กำหนดคุณสมบัติเฉพาะด้านงานจดหมายเหตุแต่อย่างใด คุณสมบัติที่สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติระบุคือ สาขาวิชาภาษา วรรณคดี ทางภาษาไทย ภาษาอังกฤษ หรือสาขาวิชาประวัติศาสตร์ โบราณคดีทางประวัติศาสตร์ (กรมศิลปากร, 2568) ส่วนหอจดหมายเหตุองค์กรต่างๆ นั้นเปิดรับสมัครวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีทางประวัติศาสตร์เช่นเดียวกัน (เช่น สภาภาษาชาติไทย, 2567) ในบริบทตามกล่าวนี้นี้ หลักสูตรประวัติศาสตร์ในระดับปริญญาตรีซึ่งศึกษาเรื่องระเบียบวิธีที่ให้ความสำคัญกับการวิพากษ์และวิเคราะห์ข้อมูลจากหลักฐานเอกสารชั้นปฐมภูมิเป็นรากฐาน ตลอดจนศึกษาภูมิหลังความเป็นมาของประวัติศาสตร์ชาติไทย จึงพึงพิจารณาปรับประยุกต์เนื้อหาและทักษะพื้นฐานของนักประวัติศาสตร์เพื่อเชื่อมโยงกับการทำงานจดหมายเหตุอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างรายวิชาและกิจกรรมการเรียนการสอนที่สามารถผลิตบัณฑิตวิชาเอกประวัติศาสตร์ที่มีความรู้ความเข้าใจงานจดหมายเหตุ สามารถปฏิบัติงานในสายอาชีพนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังช่วยเพิ่มโอกาสทาง

อาชีพให้กับผู้สำเร็จการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ในตลาดงานที่ต้องการบุคลากรด้านจดหมายเหตุที่มีความชำนาญเฉพาะทางในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. วิเคราะห์ศักยภาพของนักศึกษาประวัติศาสตร์ในการเข้าสู่สายงานจดหมายเหตุในประเทศไทย
2. เสนอแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงานในประเทศ

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 นักประวัติศาสตร์กับงานจดหมายเหตุ

จุฬารัตน์ ช่างทอง (2557) วิเคราะห์พฤติกรรมสารสนเทศของนักประวัติศาสตร์เพื่อนำไปปรับปรุงแนวทางการให้บริการทั้งในส่วนงานจดหมายเหตุและสารสนเทศห้องสมุด หนึ่งในข้อเสนอแนะจากบทความนี้ระบุถึงความเกี่ยวเนื่องงานกันระหว่างนักประวัติศาสตร์กับนักจดหมายเหตุในด้านการประเมินคุณค่าเอกสาร กล่าวคือ นักจดหมายเหตุพึงพิจารณาถึงคุณค่าของเอกสารจดหมายเหตุที่มีต่อการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ ในขณะที่เดียวกันนักประวัติศาสตร์สามารถมีบทบาทช่วยนักจดหมายเหตุในการประเมินคุณค่าเอกสารจดหมายเหตุเช่นกัน

ชนกพร ชูติกรมธรรม (2566) อธิบายว่าการศึกษาด้านประวัติศาสตร์วิชาการในมหาวิทยาลัยโลกตะวันตกได้ปรับกระบวนทัศน์และคลี่คลายมาสู่การทำงานประวัติศาสตร์ที่เข้าถึงและตอบสนองกับสาธารณชนวงกว้างมากขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา และได้เสนอเช่นเดียวกันกับ Cox (1986) ว่า ปัญหาทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดวิกฤตการจ้างงานบัณฑิตสาขาวิชาประวัติศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาช่วงทศวรรษ 1970 เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทำให้วงวิชาการประวัติศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาสนับสนุนการนำประวัติศาสตร์ไปประยุกต์กับการทำงานที่อยู่นอกเหนือบริบททางวิชาการ อันเป็นที่มาของประวัติศาสตร์สาธารณะ (Public History) McCrank (1985: 7) ได้อธิบายว่านักประวัติศาสตร์สาธารณะไม่เพียงแต่ทำงานสอน แต่ยังทำงานในสายอาชีพที่สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) งานภาครัฐ การบริหารรัฐกิจ ที่เน้นการวิเคราะห์เชิงนโยบาย 2) งานด้านการอนุรักษ์มรดกทางประวัติศาสตร์ งานพิพิธภัณฑ์ การศึกษาท้องถิ่นและภูมิภาค และ 3) บริการสารสนเทศ ซึ่งครอบคลุม

งานบรรณารักษศาสตร์ การจัดการเอกสาร และงานจดหมายเหตุ นักประวัติศาสตร์สาธารณะในสหรัฐอเมริกา มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานงานจดหมายเหตุและการศึกษาด้านงานจดหมายเหตุ ในช่วงทศวรรษ 1960 ถึงกลางทศวรรษ 1980 (McCrank, 1985; Cox, 1986; Turrini 2007, 2012; Meyer, 2011; Wosh, 2018)

งานของ Turrini (2007) Stansfield (2015) และ Wosh (2018) แสดงให้เห็นว่าแม้จะมีจุดเริ่มต้นและรากฐานร่วมกัน แต่เมื่อเข้าสู่ปลายทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา การศึกษาด้านงานจดหมายเหตุในสหรัฐอเมริกาได้เปลี่ยนผ่านจากการเป็นส่วนหนึ่งของสาขาประวัติศาสตร์ไปสู่การเป็นสาขาวิชาชีพที่มีเอกลักษณ์และโครงสร้างทางวิชาการของตนเอง โดยเน้นการพัฒนาหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา และสร้างแนวคิดทฤษฎี มาตรฐานการปฏิบัติงานจดหมายเหตุอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและแนวปฏิบัติด้านการจัดการเอกสารยุคดิจิทัล (Digital Records Management) ซึ่งส่งผลให้นักจดหมายเหตุต้องพัฒนาทักษะและกระบวนการทำงานที่แตกต่างไปจากเดิม แนวคิดดั้งเดิมที่มองว่านักจดหมายเหตุเป็นเพียงผู้เก็บรักษาเอกสารประวัติศาสตร์สำหรับนักวิจัยถูกแทนที่ด้วยบทบาทใหม่ที่ซับซ้อนขึ้น โดยรวมไปถึงการจัดการฐานข้อมูล การบริหารเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ และการสร้างมาตรฐานการเข้าถึงข้อมูลดิจิทัล ด้วยเหตุนี้ หลักสูตรจดหมายเหตุที่เคยอยู่ในภาควิชาประวัติศาสตร์จึงลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง ขณะที่สาขามหาวิทยาลัยและสารสนเทศศาสตร์ได้กลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษาด้านงานจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยหลายแห่งได้พัฒนาหลักสูตรการจัดการสารสนเทศและเอกสารดิจิทัล มากกว่าการศึกษาประวัติศาสตร์แบบดั้งเดิม ผลกระทบที่เกิดขึ้น คือ ความสามารถของนักประวัติศาสตร์สาธารณะไม่ตอบสนองความจำเป็นของสายงานจดหมายเหตุในยุคใหม่ได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากหลักสูตรประวัติศาสตร์ไม่ครอบคลุมทักษะที่จำเป็น เช่น การจัดทำมาตรฐานเมตาดาตา (Metadata) การใช้ XML ในการบริหารเอกสารจดหมายเหตุ การจัดการสารสนเทศดิจิทัล (Digital Curation) หรือการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ ทำให้โอกาสการจ้างงานของบัณฑิตที่เรียนจดหมายเหตุจากภาควิชาประวัติศาสตร์ลดลง อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางกลุ่มยังเสนอแนะให้มีการเรียนรู้ข้ามศาสตร์และเพิ่มความร่วมมือระหว่างนักจดหมายเหตุกับนักประวัติศาสตร์สาธารณะ เพื่อให้สามารถใช้จุดแข็งของแต่ละสาขาได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้แนวโน้มหลักจะชี้ให้เห็นว่าการศึกษาด้านงานจดหมายเหตุมีแนวโน้มเติบโตในทิศทางที่แยกจากประวัติศาสตร์สาธารณะมากขึ้น แต่ความท้าทายใน “ยุคหลังความจริง” (Post-Truth Culture) และปัญหาการลดลงประมาณการรัฐสำหรับโครงการจดหมายเหตุและประวัติศาสตร์ ทำให้ทั้งสองสาขาจำเป็นต้อง

ร่วมมือกันมากขึ้นในการทำให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เข้าถึงได้ และสามารถรักษาความน่าเชื่อถือของข้อมูลในยุคดิจิทัล ดังนั้น แม้การศึกษาด้านจดหมายเหตุจะพัฒนาไปในทิศทางที่เป็นอิสระจากประวัติศาสตร์ แต่แนวทางบูรณาการระหว่างการศึกษาด้านงานจดหมายเหตุและประวัติศาสตร์ สาธารณะยังคงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจทางประวัติศาสตร์และขยายขอบเขตการเข้าถึงข้อมูลสู่สาธารณชนในวงกว้าง

งานเขียนด้านพัฒนาการของการศึกษางานจดหมายเหตุในสหราชอาณาจักรแสดงให้เห็นถึงลักษณะการเติบโตของศาสตร์สาขาวิชาที่ต่างออกไปจากบริบทของสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม งานของ Roper (1987) และ Shepherd (2006) ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาด้านจดหมายเหตุในสหราชอาณาจักรช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีรากฐานอยู่ในแวดวงประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะด้านประวัติศาสตร์การปกครอง การทูต และการศึกษาอักษรวิทยา (Paleography) ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของเอกสารจดหมายเหตุของทางราชการในยุคนั้น แม้ว่าความสำคัญของการจัดการเอกสาร (Records Management) จะเริ่มเพิ่มขึ้นในช่วงทศวรรษ 1950 แต่ก็ยังไม่ได้รับการบรรจุเข้าในหลักสูตรจดหมายเหตุอย่างจริงจัง จนกระทั่งช่วงทศวรรษที่ 1980 ที่การบริหารงานจดหมายเหตุและการจัดการเอกสาร (Archives and Records Management) เริ่มแยกตัวออกจากสายประวัติศาสตร์อย่างชัดเจนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากการเติบโตของงานด้านการจัดการเอกสารและการตอบสนองต่อความต้องการของภาครัฐกิจ นอกจากนี้ เทคโนโลยีสารสนเทศยังมีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการของหลักสูตรการบริหารงานจดหมายเหตุและการจัดการเอกสารโดยเฉพาะในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา

กลุ่มที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรงานจดหมายเหตุและวิชาชีพนักจดหมายเหตุในประเทศไทย

ศาสตราจารย์ พิพนนอก (2548) อธิบายให้เห็นว่าพัฒนาการงานจดหมายเหตุในประเทศไทยก่อกำเนิดขึ้นจากพระราชดำริและการปฏิรูประบบราชการสมัยใหม่แบบตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิและพระยาธรรมาธิราช บิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย มีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งแผนกจดหมายเหตุขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของหอสมุดวชิรญาณ ซึ่งทำหน้าที่เก็บรักษาหนังสือจดหมายเหตุสำหรับราชการบ้านเมือง พัฒนาการด้านงานจดหมายเหตุของประเทศไทยในช่วงต้นจึงนับเป็นส่วนงานในความรับผิดชอบของกองหอสมุดแห่งชาติ จนถึงปี พ.ศ. 2495 จึงมีการจัดตั้งกองจดหมายเหตุแห่งชาติแยกส่วนออกมาจากงานหอสมุด การรับสมัครบุคลากรเพื่อปฏิบัติงานสังกัดกองจดหมายเหตุในช่วงปี พ.ศ. 2495–2517

กำหนดตำแหน่งงานเป็นบรรณารักษ์ จนเมื่อปี พ.ศ. 2518 เมื่อมีการประกาศพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2518 จึงได้มีการกำหนดมาตรฐานตำแหน่งจุดหมายเหตุขึ้น ได้แก่ ตำแหน่งนักจุดหมายเหตุและเจ้าหน้าที่จุดหมายเหตุ คุณสมบัติของนักจุดหมายเหตุในช่วงปี พ.ศ. 2518 จนถึง พ.ศ. 2534 คือ ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีทางด้านสังคมศาสตร์สาขาต่างๆ ที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนรับรอง ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้มีการเปลี่ยนแปลงสาขาสำหรับการบรรจุตำแหน่งนักจุดหมายเหตุ ได้แก่ ปริญญาตรีสาขาประวัติศาสตร์ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รัฐศาสตร์สาขาบริหารธุรกิจ และอักษรศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ในระยะแรกประเทศไทยจึงไม่มีการเปิดสอนหลักสูตรด้านจุดหมายเหตุ สำนักหอจุดหมายเหตุแห่งชาติจึงต้องขอรับการสนับสนุนจากรัฐบาลส่งบุคลากรไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ และสนับสนุนให้บุคลากรศึกษาต่อในประเทศในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาที่สอดคล้องสัมพันธ์ อาทิ สาขาวารสารศาสตร์ สาขาไทยคดีศึกษา และสาขาสารสนเทศศาสตร์ จนในปี พ.ศ. 2544 มหาวิทยาลัยศิลปากรได้อนุมัติให้เปิดหลักสูตรระดับปริญญาโทสาขาวิชาการจัดการจุดหมายเหตุและเอกสารขึ้น จึงได้สนับสนุนให้บุคลากรศึกษาต่อในหลักสูตรดังกล่าว (สาคร พิพนนอก, 2548: 16 -19, 29-30)

วราภรณ์ พูลสถิติวัดน์ (Poolsatitiwat, 2017) ได้ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาด้านงานจุดหมายเหตุในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาที่มหาวิทยาลัยศิลปากรเพื่อเตรียมบัณฑิตให้มีความพร้อมสำหรับการประกอบอาชีพในหน่วยงานจุดหมายเหตุ จากการศึกษาได้ข้อสรุปว่าการนำรูปแบบหลักสูตรจากสหราชอาณาจักรมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการจัดการจุดหมายเหตุในประเทศไทยเท่าที่ผ่านมา นั้น ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสายงานจุดหมายเหตุในประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีความแตกต่างทางบริบททั้งในด้านแนวคิดเกี่ยวกับจุดหมายเหตุ บทบาทของนักจุดหมายเหตุ มาตรฐานการทำงาน และการรับรู้ของสังคม ประกอบกับการที่ระบบอุดมศึกษาของไทยที่ ณ ขณะนั้นมุ่งเน้นด้านวิชาการมากกว่าการพัฒนาทักษะวิชาชีพ ส่งผลให้หลักสูตรปริญญาโทด้านงานจุดหมายเหตุในไทยขาดการฝึกอบรมภาคปฏิบัติที่เพียงพอ ตลอดจนไม่สามารถพัฒนาอัตลักษณ์ทางวิชาชีพของนักจุดหมายเหตุได้ นอกจากนี้การไม่มีข้อกำหนดให้นักจุดหมายเหตุต้องมีวุฒิการศึกษาด้านงานจุดหมายเหตุโดยตรง ส่งผลให้สถานะของนักจุดหมายเหตุในประเทศไทยยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ งานวิจัยนี้จึงเสนอให้มีการปรับปรุงหลักสูตรการจัดการจุดหมายเหตุระดับบัณฑิตศึกษาให้เหมาะสมกับบริบทของ

ไทย เพิ่มการฝึกปฏิบัติและกำหนดมาตรฐานวิชาชีพเพื่อยกระดับคุณภาพของการศึกษาด้านจรรยา
เหตุและพัฒนาสถานะของนักจรรยาเหตุในประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น

นยา สุจฉายา (Sucha-xaya, 2023) ศึกษาพัฒนาการของการจัดการจรรยาเหตุและการ
การศึกษาด้านจรรยาเหตุในประเทศไทย โดยเปรียบเทียบกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าการที่ประเทศไทยไม่เคยตกเป็นอาณานิคมส่งผลให้ แนวทางการจัดการจรรยา
เหตุและการศึกษาด้านจรรยาเหตุขาดมาตรฐานและโครงสร้างที่ชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศ
เพื่อนบ้านที่เคยเป็นอาณานิคมและได้รับระบบการจัดการจรรยาเหตุและการศึกษาด้านจรรยาเหตุ
จากประเทศเจ้าอาณานิคมโดยตรง

การขาดแคลนหลักสูตรเฉพาะทางและการขาดอัตลักษณ์วิชาชีพนักจรรยาเหตุในประเทศไทย
ส่งผลให้เกิดความพร่าเลือนระหว่างบทบาทของวิชาชีพบรรณารักษ์กับนักจรรยาเหตุ ดังจะเห็นได้จาก
งานศึกษาของ กนกวรรณ บัวงาม และ ปรีดี ปลื้มสำราญกิจ (2566) แสดงให้เห็นว่าการขาดแคลน
บุคลากรในการปฏิบัติงานด้านจรรยาเหตุในหน่วยงานองค์กรต่างๆ ทำให้หน่วยงานได้มอบหมายให้
บรรณารักษ์ที่มีคุณสมบัติและทักษะใกล้เคียงกันกับนักจรรยาเหตุรับผิดชอบงานด้านจรรยาเหตุและ
เอกสารดิจิทัล บรรณารักษ์และนักจรรยาเหตุเป็นวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บ จัดการ และ
ให้บริการทรัพยากรสารสนเทศ มีคุณสมบัติร่วมกัน ได้แก่ 1) การจัดระบบความรู้ 2) การเชื่อมโยงเนื้อหา
3) การทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทน และ 4) การมีความรู้และความสามารถในการวิชาชีพในระดับดี ทักษะ
สำคัญของบรรณารักษ์และนักจรรยาเหตุที่มีร่วมกัน ได้แก่ 1) ทักษะการจัดระบบทรัพยากรสารสนเทศ
2) ทักษะการประเมินคุณค่า 3) ทักษะการใช้ภาษา และ 4) ทักษะเทคโนโลยีสารสนเทศ กระนั้นก็ดีจาก
บทความนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า แม้บรรณารักษ์และนักจรรยาเหตุจะมีคุณสมบัติและทักษะร่วมกันแต่ก็
มีความเฉพาะที่แตกต่างกันที่บรรณารักษ์จำเป็นต้องเรียนรู้เพิ่มเติมหากได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงาน
จรรยาเหตุ

กลุ่มที่ 3 แนวทางการจัดการจรรยาเหตุและจรรยาเหตุดิจิทัล

แม้ประเทศไทยขาดแคลนหลักสูตรเฉพาะด้านงานจรรยาเหตุ แต่นักจรรยาเหตุ สังกัดสำนัก
หอจรรยาเหตุแห่งชาติ และนักวิชาการนักวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาหลักสูตรด้านบรรณารักษศาสตร์
สารสนเทศศาสตร์ และหลักสูตรการจัดการจรรยาเหตุและสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรม ได้ผลิตผล
งานวิจัยผลงานทางวิชาการอย่างต่อเนื่องเพื่อวางมาตรฐานการปฏิบัติงานจรรยาเหตุอย่างเป็นระบบ

เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงและการดำเนินงานจดหมายเหตุในระดับสากล อาทิ *หลักและแนวปฏิบัติงานจดหมายเหตุสำหรับภาครัฐและเอกชน* (สมสรวง พฤติกุล, 2539) *คู่มือการจัดหมวดหมู่และทำเครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุ* (กรมศิลปากร, 2551ก) *คู่มือวิชาการพื้นฐานการบริหารและจัดการงานจดหมายเหตุ* (กรมศิลปากร, 2559) *คู่มือการจัดทำตารางกำหนดอายุการเก็บเอกสารหน่วยงานของรัฐ* (กรมศิลปากร, 2561) *ตารางกำหนดอายุการเก็บเอกสารขององค์การบริหารส่วนจังหวัด* (กรมศิลปากร, 2563) วิศปัตย์ ชัยช่วย (2559) ศึกษาแนวทางการจัดการเอกสารหน่วยงานของรัฐที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติจดหมายเหตุแห่งชาติ พ.ศ. 2556 จุฑาทิพย์ อังศุสิงห์ (2561) อธิบายหลักเกณฑ์และการดำเนินการประเมินคุณค่าเอกสาร และ เลิศชัย วาสนานิกรกุลชัย (2562) *มาตรฐาน ISO 15489 Information and documentation – Records management* เป็นต้น

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับงานจดหมายเหตุตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2550 เป็นต้นไปมุ่งเน้นด้านการจัดการเอกสารอิเล็กทรอนิกส์และเอกสารจดหมายเหตุดิจิทัลเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ จุฑารัตน์ ช่างทอง (2550) ศึกษากระบวนการจัดการเอกสารอิเล็กทรอนิกส์สำหรับหน่วยงานภาครัฐ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติได้จัดทำหนังสือ *คู่มือการอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุ: การอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุโดยการแปลงรูปแบบข้อมูลเข้าสู่ระบบดิจิทัล* (กรมศิลปากร, 2551ข) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน นักวิชาการสารสนเทศศาสตร์ได้จัดทำหนังสือตำรา อาทิ เรื่อง *หลักและแนวปฏิบัติการจัดการจดหมายเหตุดิจิทัล* (สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2561) และเรื่อง *พื้นฐานการจัดระบบคอลเล็กชันดิจิทัลสำหรับงานห้องสมุดและจดหมายเหตุ* (สมศักดิ์ ศรีบริสุทธิ์สกุล, 2565) การจัดการจดหมายเหตุในทศวรรษ 2560 ก้าวเข้าสู่งานจดหมายเหตุยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยและงานวิชาการทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ อาทิ การพัฒนาฐานข้อมูลเอกสารจดหมายเหตุ (พัฒน์ดา นันทะกาล, 2560) การสงวนรักษาเอกสารจดหมายเหตุดิจิทัล (สมบัติ พิกุลทอง และคณะ, 2564) การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์หอจดหมายเหตุ (บุหลัน กุลวิจิตร, 2564) และการพัฒนาโครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทยที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล (น้ำทิพย์ วิชาวิน และคณะ, 2566) เป็นต้น

วิธีการวิจัย

บทความนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้ 1) การศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ

หลักสูตรและการศึกษาด้านงานจดหมายเหตุ (Documentary Analysis) 2) การเก็บข้อมูลจากประสบการณ์ตรง (Experiential Data Collection) ด้วยการใช้ข้อมูลจากการนิเทศนักศึกษาฝึกงานที่หอจดหมายเหตุ เพื่อวิเคราะห์ช่องว่างทักษะและความรู้ที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานในสายงานจดหมายเหตุ และรวบรวมความคิดเห็นจากประสบการณ์ตรงในกระบวนการฝึกปฏิบัติงาน 3) การศึกษาข้อมูลตลาดงาน (Job Market Analysis) ศึกษาข้อมูลการประกาศรับสมัครงานในสายงานจดหมายเหตุจากทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ คุณสมบัติ สมรรถนะ ทักษะ และวุฒิการศึกษา ที่ตลาดงานต้องการ และ 4) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในสายงานจดหมายเหตุ ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ผู้อำนวยการกลุ่มบริหารเอกสาร ผู้อำนวยการกลุ่มเอกสารจดหมายเหตุและบริการ ผู้อำนวยการกลุ่มอนุรักษ์เอกสาร ผู้อำนวยการกลุ่มบันทึกเหตุการณ์ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หัวหน้าหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ สงขลา นักจดหมายเหตุในฐานะผู้ใช้งานดิจิทัล และศิษย์เก่าที่ปฏิบัติงานในสายงานจดหมายเหตุ ประเด็นการสนทนาคือครอบคลุมถึงทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานในสายงานจดหมายเหตุและโอกาสการจ้างงานในอนาคต

ผลการวิจัย

1. นิยามความหมายของจดหมายเหตุและงานจดหมายเหตุ

พระราชบัญญัติจดหมายเหตุแห่งชาติ พ.ศ. 2556 มาตรา 3 (2556: 1-2) ได้กำหนดความหมายของคำว่า “เอกสาร” ไว้ว่า กระดาษหรือวัตถุที่ทำให้ปรากฏความหมาย ในรูปแบบอักษร สัญลักษณ์ ภาพ หรือเสียง และให้หมายความรวมถึงการบันทึกบนสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือสื่ออื่นใดด้วย และได้กำหนดความหมายของคำว่า “เอกสารจดหมายเหตุ” ไว้ว่า เอกสารที่สันักกระแสการใช้งานและได้รับการประเมินคุณค่าควรแก่การเก็บรักษาและอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ของชาติ และเพื่อประโยชน์ในการศึกษา การค้นคว้า หรือการวิจัย ซึ่งกรมศิลปากรได้จัดทำทะเบียนไว้เป็นเอกสารจดหมายเหตุ ในมาตรา 7 ได้ระบุว่า เพื่อประโยชน์ในการเก็บรักษาเอกสารจดหมายเหตุ ให้หน่วยงานของรัฐเก็บรักษาเอกสารราชการในการปฏิบัติงานหรือที่อยู่ในความครอบครองของหน่วยงานของรัฐที่มีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้ เพื่อส่งมอบให้แก่กรมศิลปากรต่อไป (1) มีคุณค่าตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงานของรัฐนั้น (2) มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และ (3) มีคุณค่าเพื่อการศึกษา การค้นคว้า หรือการวิจัย

พระราชบัญญัติจดหมายเหตุแห่งชาติ พ.ศ. 2556 หมวด 2 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ มาตราที่ 12 (2556: 3-4) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของหอจดหมายเหตุไว้ดังนี้ (1) เก็บรักษาและอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุ (2) ติดตาม รวบรวม หรือรับมอบเอกสารจดหมายเหตุจากหน่วยงานของรัฐ (3) จัดหา ซื้อ หรือรับบริจาคเอกสารที่มีคุณค่าเป็นเอกสารจดหมายเหตุจากเอกชน (4) จัดหมวดหมู่และจัดทำเครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุ (5) จัดบันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับพระราชพิธี รัฐพิธี และ ศาสนพิธี (6) รวบรวมเอกสารเหตุการณ์สำคัญของชาติ (7) จัดทำบันทึกประวัติศาสตร์บอกเล่าโดยพิจารณาให้ครอบคลุมข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน (8) ให้บริการการศึกษา การค้นคว้า หรือการวิจัยเอกสารจดหมายเหตุ (9) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ จัดให้มีสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ นิทรรศการ และกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุ (10) สนับสนุนด้านวิชาการแก่หอจดหมายเหตุของหน่วยงานของรัฐ หอจดหมายเหตุท้องถิ่น และหอจดหมายเหตุเอกชน

จากงานวิจัยของ วราภรณ์ พูลสถิตวิวัฒน์ (2565: 7-8, 65) ได้อธิบายว่า ตามมาตรฐาน ISO 15489-1: 2016 Information and documentation-Records management – Part 1: Concepts and principles เอกสาร (Record) หมายถึง เอกสาร (Document) ที่ถูกสร้างขึ้นโดยมีองค์ประกอบครบถ้วนทั้ง 7 ประการ เพื่อให้สามารถใช้งานในฐานะ (1) หลักฐานทางกฎหมาย (2) หลักฐานสำหรับการดำเนินงานที่ต้องตามกฎหมาย และ/หรือ (3) หลักฐานสำหรับการตรวจสอบการปฏิบัติงานขององค์กร องค์ประกอบสำคัญทั้ง 7 ประการ ได้แก่ (1) เนื้อหาที่สมบูรณ์ (Content): ข้อมูลในเอกสารต้องมีความครบถ้วนและไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข (2) บริบทที่ชัดเจน (Context): ระบุผู้สร้างเอกสาร เวลาในการสร้าง และวัตถุประสงค์ของการสร้างอย่างชัดเจน (3) รูปแบบที่ถูกต้อง (Structure): การจัดทำเอกสารต้องปฏิบัติตามกฎหรือระเบียบที่กำหนด (4) ฉบับจริง (Authenticity): เอกสารต้องเป็นต้นฉบับที่ไม่ผ่านการดัดแปลงหรือแก้ไข (5) องค์ประกอบครบถ้วน (Integrity): รวมถึงเอกสารหลักและเอกสารแนบที่สมบูรณ์ (6) การใช้งานได้จริง (Usability): เอกสารสามารถใช้งานได้ตามข้อกำหนดของกฎหมาย และ (7) ความน่าเชื่อถือ (Reliability): มีความน่าเชื่อถือเพียงพอที่จะนำไปใช้เป็นหลักฐานได้ ด้วยเหตุนี้คำว่า เอกสารจดหมายเหตุ (Archival Records) และ จดหมายเหตุ (Archives) หมายถึง เอกสารที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อบันทึกข้อมูลไว้เป็นหลักฐาน โดยเอกสารดังกล่าวต้องมีองค์ประกอบครบถ้วนทั้ง 7 ประการ เพื่อให้สามารถจัดอยู่ในสถานะ "เอกสารสมบูรณ์" (Record) ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานในการยืนยันสิทธิหรือการดำเนินงานต่างๆ ได้ เมื่อผู้สร้างหรือเจ้าของเอกสารไม่ได้ใช้งานเอกสารนั้นอีกต่อไป และเอกสารดังกล่าวได้รับการจัดเก็บจนถึงระยะเวลาที่กำหนดตามกฎหมายซึ่งระบุไว้ในตารางกำหนด

อายุเอกสารแล้ว เอกสารจะถูกส่งมอบไปยังหอจดหมายเหตุ จากนั้นหอจดหมายเหตุจะดำเนินการประเมินคุณค่าของเอกสารสมบูรณ์ดังกล่าว เพื่อพิจารณาว่าเอกสารนั้นควรค่าแก่การจัดเก็บถาวรในฐานะหลักฐานและความทรงจำหรือไม่ หากการประเมินชี้ว่าเอกสารควรได้รับการจัดเก็บถาวร เอกสารนั้นจึงจะได้รับสถานะเป็น "เอกสารจดหมายเหตุ" อย่างสมบูรณ์ (วรารณ พูลสถิติวัฒน์ และ พิมพ์พจน์ สีลาเขต, 2566: 89-90)

วรารณ พูลสถิติวัฒน์ (Poolsatitawat, 2020) ได้วิเคราะห์ว่าแนวคิดเกี่ยวกับ "เอกสาร" (Record) และ "จดหมายเหตุ" (Archive) ในแวดวงการปฏิบัติงานจดหมายเหตุประเทศไทยมีความแตกต่างจากทฤษฎีจดหมายเหตุสมัยใหม่ที่พิจารณาว่าจดหมายเหตุเป็นทั้งหลักฐาน (Evidence) และความทรงจำ (Memory) ในบริบทของไทยนั้น จดหมายเหตุถูกพิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งของ "ความทรงจำและมรดก" โดยเน้นเก็บรักษาเอกสารที่สะท้อนอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติ ความแตกต่างดังกล่าวส่งผลให้บทบาทของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากแนวทางสากล โดยสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติมีหน้าที่สำคัญในการรวบรวมเอกสารประวัติศาสตร์ จัดทำข้อมูลทางวัฒนธรรม เช่น หนังสืออ้างอิง และนิทรรศการส่งเสริมอัตลักษณ์ของชาติ กระนั้นก็ตามบทบาทด้านการจัดการเอกสาร (Records Management) กลับถูกจำกัดด้วยการแยกหน้าที่ระหว่างสำนักหอจดหมายเหตุและสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีซึ่งมีบทบาทในการกำหนดระเบียบและแนวทางการปฏิบัติงานสารบรรณ การรับ ส่ง และเก็บรักษาหนังสือราชการตามระเบียบที่ออกโดยสำนักนายกรัฐมนตรี ในขณะที่แนวคิดเกี่ยวกับ "เอกสาร" และ "จดหมายเหตุ" ในทางสากลพิจารณาว่าเป็นวงจรต่อเนื่อง หรือที่เรียกว่า วงจรชีวิตเอกสาร (Records Lifecycle) การบริหารจัดการเอกสารจดหมายเหตุที่ดีและมีประสิทธิภาพจึงต้องเริ่มต้นตั้งแต่ตอนที่ยังเป็นเอกสาร (Record) ตั้งแต่ช่วงที่ยังมีชีวิตมีการใช้งาน (Current) ภายใต้ระบบการบริหารจัดการเอกสาร (Records Management System) เพื่อที่จะได้ส่งมอบเอกสารเมื่อสิ้นกระแสการใช้งาน (Noncurrent) มายังหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หรือหอจดหมายเหตุต่างๆ เพื่อประเมินคัดเลือกเป็นเอกสารจดหมายเหตุและจัดเก็บอนุรักษ์ต่อไป สืบเนื่องจากการทำงานแยกส่วนนี้จึงส่งผลให้เกิดปัญหาที่ทำให้หน่วยงานราชการไทยไม่สามารถส่งมอบเอกสารที่สิ้นกระแสการใช้งานมายังสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติได้อย่างเป็นระบบ

2. ความต้องการในตลาดงาน

แม้ว่าอาชีพนักจดหมายเหตุอาจจะมีได้มีความต้องการในตลาดงานสูงอย่างมีนัยยะสำคัญในระดับภูมิภาคหรือประเทศ แต่หากพิจารณาในบริบทของการทำงานของบัณฑิตปริญญาตรีสาขาวิชาประวัติศาสตร์ สายงานด้านจดหมายเหตุเป็นโอกาสงานที่สำคัญและน่าสนใจที่นักศึกษาและหลักสูตรประวัติศาสตร์ไม่ควรมองข้าม แนวโน้มโอกาสการทำงานสัมพันธ์กับจำนวนหอจดหมายเหตุภาครัฐและเอกชนที่มีอยู่ในประเทศไทย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติเป็นหน่วยงานหลักตั้งอยู่ที่กรุงเทพมหานคร และมีหอจดหมายเหตุแห่งชาติกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคอยู่อีกจำนวน 11 แห่ง (ดู <https://www.nat.go.th/>) มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาชั้นสูงสุดต่างก็ให้ความสำคัญในการเก็บรักษาเอกสารจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัย โดยมีการตั้งหน่วยงานรับผิดชอบในหลายลักษณะ ทั้งที่ตั้งเป็นหอจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัยโดยตรง หอประวัติ งานจดหมายเหตุ ฝ่ายจดหมายเหตุ ส่วนจดหมายเหตุ เป็นต้น ข้อมูลปี 2548 มีมหาวิทยาลัยของรัฐที่ดำเนินงานจดหมายเหตุจำนวน 19 แห่ง (ดาวเรือง แนวทอง, 2548: 3-5) อาจกล่าวได้ว่าหอจดหมายเหตุที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทยคือหอจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัยทั้งรัฐและเอกชน นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ องค์กรเอกชนและบริษัทต่าง ๆ ได้มีการดำเนินงานจดหมายเหตุด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากรายนามหน่วยงานที่เป็นสมาชิกของสมาคมจดหมายเหตุไทย ข้อมูลปี 2558 มีจำนวน 50 หน่วยงาน (The Association of Thai Archives, 2015)

หอจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัย อาทิ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอจดหมายเหตุศิริราช คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยศิลปากร หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยบูรพา หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยขอนแก่น หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอประวัติมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หน่วยงานหอจดหมายเหตุอื่นๆ ที่สำคัญและน่าสนใจ อาทิ หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูตกระหม่อมอาจารย์ หอจดหมายเหตุธนาคารแห่งประเทศไทย หอจดหมายเหตุสาธารณสุขแห่งชาติ หอจดหมายเหตุสภาคริสตจักรในประเทศไทย (หรือหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ) หอจดหมายเหตุองค์กรสังฆมณฑลกรุงเทพฯ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ-สวนโมกข์ หอจดหมายเหตุดาราศาสตร์ หอภาพยนตร์ (องค์กรมหาชน) กลุ่มงานพิพิธภัณฑ์และจดหมายเหตุสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร พิพิธภัณฑ์และจดหมายเหตุกรมประชาสัมพันธ์ พิพิธภัณฑ์ศาลไทยและหอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ หอจดหมายเหตุสถาบันเทคโนโลยีป้องกันประเทศ

หอจดหมายเหตุธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หอจดหมายเหตุที่อยู่ระหว่างการดำเนินการจัดตั้ง อาทิ หอจดหมายเหตุกรมยุทธศึกษาทหารบก บริษัทเอกชนเก่าแก่ในประเทศไทยมีแนวคิดจัดตั้งหอจดหมายเหตุและพิพิธภัณฑ์ขององค์กรเช่นกัน อาทิ บริษัท บี.กริม ที่ดำเนินธุรกิจในประเทศไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2421 จนถึงปัจจุบัน นักจดหมายเหตุได้เข้าไปประเมินคุณค่าเอกสารดังปรากฏในวิจัยของ ธัชพงศ์ พัฒรสงวน และคณะ (2561)

นอกจากนี้แล้ว จากการที่พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม หมวด 2 การกำหนดอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ มาตรา 17 ได้กำหนดให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง (20) การจัดให้มีพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุ (กรมศิลปากร, 2558: 149) นั้น แสดงให้เห็นว่ารัฐให้ความสำคัญและมอบหมายให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ในการจัดตั้งหอจดหมายเหตุของท้องถิ่นตนเองได้ แนวโน้มของการจัดตั้งหรือดำเนินงานด้านจดหมายเหตุท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ มีมากขึ้นและย่อมต้องการนักจดหมายเหตุผู้มีความเชี่ยวชาญโดยตรง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากขาดผู้มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการเอกสารและงานจดหมายเหตุโดยตรง สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติจึงได้จัดทำโครงการทำตารางกำหนดอายุการเก็บเอกสารขององค์การบริหารส่วนจังหวัด แจกจ่ายให้แก่หน่วยงานองค์การบริหารส่วนจังหวัด เพื่อให้้องค์การบริหารส่วนจังหวัดทุกแห่งใช้เป็นคู่มือในการจัดเก็บและกำหนดอายุการเก็บเอกสารแต่ละประเภทให้ดำเนินไปอย่างมีระบบเป็นมาตรฐานเดียวกัน (กรมศิลปากร, 2563) ตลอดจนให้บริการทางวิชาการเผยแพร่ความรู้มาตรฐานการจัดเก็บเอกสารขององค์การบริหารส่วนจังหวัด รวมถึงการอบรมให้ความรู้เรื่องการทำลายเอกสารหนังสือราชการเพื่อให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

การรับสมัครงานตำแหน่งนักจดหมายเหตุปฏิบัติการ สังกัดสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมนั้น เปิดรับผู้สมัครที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี หรือคุณวุฒิอย่างอื่นที่เทียบได้ในระดับเดียวกันในสาขาวิชาภาษา วรรณคดี ทางภาษาไทย ทางภาษาอังกฤษ หรือสาขาวิชาประวัติศาสตร์ โบราณคดีทางประวัติศาสตร์ และเป็นผู้สอบผ่านการวัดความรู้ความสามารถทั่วไป ระดับปริญญาตรีขึ้นไป ของ ก.พ. (กรมศิลปากร, 2568) ส่วนการสมัครงานตำแหน่งนักจดหมายเหตุของหอจดหมายเหตุ/งานจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยนั้นเท่าที่ปรากฏมีการกำหนดคุณสมบัติและลักษณะหน้าที่ความรับผิดชอบตามแนวทางของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ อาทิ การรับสมัคร

ตำแหน่งนักจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ระบุคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง ดังนี้ ได้รับปริญญาตรีหรือคุณวุฒิอย่างอื่นที่เทียบได้ในระดับเดียวกัน สาขาวิชาภาษาวรรณคดีทางภาษาไทย ภาษาอังกฤษ หรือสาขาวิชาประวัติศาสตร์ โบราณคดีทางประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ อักษรศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ หรือสาขาวิชาอื่นที่เหมาะสมกับตำแหน่ง (สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2559) กรณีการรับสมัครตำแหน่งนักวิชาการศึกษา สังกัดหอประวัตินามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อปฏิบัติจดหมายเหตุนั้น ได้กำหนดคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง คือ วุฒิปริญญาตรีหรือคุณวุฒิอย่างอื่นที่เทียบได้ในระดับเดียวกันในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ โบราณคดีทางประวัติศาสตร์ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2566) การประกาศรับสมัครงานตำแหน่งเจ้าหน้าที่จดหมายเหตุ 3-5 งานพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุ สำนักสารนิเทศและสื่อสารองค์กร กลุ่มงานกลยุทธองค์กร สภาอากาศไทย กำหนดรับวุฒิปริญญาตรีหรือปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการเอกสารและจดหมายเหตุ บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภาษา วารณคดี หรือสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง (สภาอากาศไทย, 2567) ในขณะที่บางแห่งประกาศรับสมัครเฉพาะคุณวุฒิระดับปริญญาโท ดังประกาศของสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปี 2568 เปิดรับสมัครพนักงานมหาวิทยาลัย ตำแหน่งนักจดหมายเหตุ สังกัดหอจดหมายเหตุ คุณวุฒิปริญญาโท หรือ คุณวุฒิอย่างอื่นที่เทียบได้ในระดับเดียวกัน ทางด้านวิชาภาษาไทย วารณคดี วิชาประวัติศาสตร์ หรือสาขาที่เกี่ยวข้อง (สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2568)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าตำแหน่งนักจดหมายเหตุที่ประกาศรับสมัครส่วนใหญ่ในประเทศไทยรับบัณฑิตที่มีวุฒิการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และโบราณคดี อาจด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานในฐานะนักจดหมายเหตุสังกัดสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และหอจดหมายเหตุแห่งชาติส่วนภูมิภาค เป็นบัณฑิตจากสาขาวิชาประวัติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (การสนทนากลุ่ม, 24 กุมภาพันธ์ 2568) ระบุว่า ณ ปัจจุบันมีอัตราข้าราชการตำแหน่งนักจดหมายเหตุสังกัดสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จำนวน 31 อัตรา และมีนักจดหมายเหตุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาประวัติศาสตร์จำนวน 19 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 61.29 จากการสอบถามนักจดหมายเหตุส่วนภูมิภาคอย่างไม่เป็นทางการ หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ สงขลา นักจดหมายเหตุจำนวน 6 คน มีผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาประวัติศาสตร์จำนวน 4 คน (การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 กุมภาพันธ์ 2568) และที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ยะลา นักจดหมายเหตุจำนวน 3 คน มีผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี

สาขาประวัติศาสตร์จำนวน 2 คน (การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 กุมภาพันธ์ 2568) ซึ่งทั้งสองแห่งคิดเป็นร้อยละ 66.66

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มกับผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ผู้อำนวยการกลุ่มบริหารเอกสาร ผู้อำนวยการกลุ่มเอกสารจดหมายเหตุและบริการ ผู้อำนวยการกลุ่มอนุรักษ์เอกสาร และผู้อำนวยการกลุ่มบันทึกเหตุการณ์ ได้แสดงให้เห็นว่า นักจดหมายเหตุที่สำเร็จการศึกษาทางประวัติศาสตร์เป็นผู้มีคุณสมบัติและความรู้ที่สามารถตอบสนองการทำงานในกลุ่มงานต่างๆ ของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติได้ชี้แจงในภาพรวมว่า เนื่องจากเอกสารจดหมายเหตุส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังความเป็นมาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือบุคคลซึ่งย้อนไปในอดีต ดังนั้นความรู้พื้นฐานทางประวัติศาสตร์มีส่วนจำเป็นสำหรับการนำมาค้นคว้าข้อมูลและเหตุการณ์ที่ผ่านมาว่ามีความสำคัญและมีความเป็นมาอย่างไร เอกสารจดหมายเหตุของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติคือหลักฐานที่สะท้อนความเป็นมาในอดีต ดังนั้นความรู้ทางประวัติศาสตร์จึงเป็นหลักในการทำงานจดหมายเหตุ ผู้อำนวยการกลุ่มงานจดหมายเหตุและบริการได้กล่าวว่า กลุ่มงานนี้ส่วนหนึ่งจะมีหน้าที่จัดหมวดหมู่ จัดทำเครื่องมือช่วยค้นเอกสาร เพราะฉะนั้นการอ่านเอกสารเพื่อจัดหมวดหมู่เอกสารตามโครงสร้าง เป็นเรื่องที่มีความจำเป็นที่นักจดหมายเหตุจะต้องมีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ เพราะฉะนั้นนักจดหมายเหตุจำเป็นจะต้องรู้ภูมิหลังว่าเรื่องราวเหล่านั้นมีความเป็นมาอย่างไร เกิดเหตุการณ์อะไรขึ้น ต้องทราบโครงสร้างของหน่วยงานนั้นๆ และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานนั้นๆ ผู้อำนวยการกลุ่มบริหารเอกสารได้กล่าวว่า กลุ่มงานนี้มีหน้าที่รวบรวมและรับมอบเอกสารจากหน่วยงานของรัฐและเอกสารส่วนบุคคล ดังนั้นมุมมองทางด้านประวัติศาสตร์จึงมีความจำเป็น เพราะจะได้เห็นถึงช่วงเวลา พัฒนาการต่างๆ ของหน่วยงานของรัฐทางด้านประวัติศาสตร์ รวมถึงการประเมินคุณค่าเอกสารที่จะต้องวิเคราะห์ประวัติและโครงสร้างหน่วยงาน โดยการศึกษาวิเคราะห์จากข้อมูลหลายๆ ด้าน อาทิ จากราชกิจจานุเบกษา จากเอกสารอ้างอิงต่างๆ เพื่อนำมาเรียบเรียง และพิจารณาประเมินคุณค่าเพื่อคัดเลือกไว้เป็นเอกสารจดหมายเหตุ ดังนั้นงานส่วนใหญ่จึงใช้ความรู้พื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์ ผู้อำนวยการกลุ่มอนุรักษ์เอกสารได้อธิบายว่า ความรู้ทางประวัติศาสตร์มีส่วนช่วยเรื่องการอนุรักษ์ใน 3 ประเด็น ประเด็นแรก การทำเรื่องฟิล์มกระจกในขณะนี้ นักจดหมายเหตุจะต้องอ่านคำบรรยายภาพ จึงต้องใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์มาช่วยในการสืบค้นข้อมูลเพื่อการอ่านภาพ โดยค้นคว้าอ่านเอกสารข้อมูลเนื้อหาต่างๆ ทางด้านประวัติศาสตร์เพื่อนำมาเทียบเคียงกับภาพ และวิเคราะห์เพื่อให้ได้คำบรรยายภาพออกมา ประเด็นที่ 2 เป็นการสนับสนุนงาน

ของกลุ่มบริการในเรื่องของการสืบค้นข้อมูล เพราะฉะนั้นนักประวัติศาสตร์หรือนักวิจัยที่มาค้นคว้า บางครั้งอาจไม่มีข้อมูลมากพอที่จะเข้าถึงเอกสารจดหมายเหตุ นักจดหมายเหตุที่มีมุมมองทางประวัติศาสตร์จะสามารถช่วยให้คำแนะนำ ทำให้ผู้ค้นคว้าสามารถเข้าถึงเอกสารได้ตรงตามที่ต้องการได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น ประเด็นที่ 3 แม้ว่างานอนุรักษ์อาจจะไม่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์โดยตรง แต่ต้องใช้ความรู้และการศึกษาประวัติศาสตร์เช่นกัน อาทิ พัฒนาการของวัสดุในการทำบันทึกประเภทต่างๆ ในการอ่านฟิล์มภาพถ่าย นักจดหมายเหตุต้องอาศัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ประกอบเพื่อศึกษาประเภทของวัสดุที่ใช้ในแต่ละยุคสมัยในแต่ละช่วงเวลา เพื่อที่จะหาองค์ประกอบเพื่อจัดหาแนวทางการอนุรักษ์และการสงวนรักษา ผู้อำนวยการกลุ่มบันทึกเหตุการณ์อธิบายว่า กลุ่มงานบันทึกเหตุการณ์ต้องใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ในการเรียบเรียงพระราชพิธี พิธีการสำคัญ ประเพณีและธรรมเนียมโบราณ การเขียนบทนำ ประวัติความเป็นมา การเรียบเรียงข้อมูลเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ เหตุการณ์สำคัญของประเทศ นักจดหมายเหตุที่มีพื้นฐานความรู้ทางประวัติศาสตร์ในกลุ่มบันทึกเหตุการณ์มีบทบาทช่วยให้การค้นคว้าข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้นักจดหมายเหตุที่สำเร็จการศึกษาสาขาภาษาไทยจะมีบทบาทสำคัญในการเรียบเรียงเขียนหนังสือ เพราะต้องใช้ความรู้เรื่องหลักภาษาไทยเป็นสำคัญ (การสนทนากลุ่ม, 24 กุมภาพันธ์ 2568)

3. ความรู้และทักษะพื้นฐานของนักศึกษาประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับงานจดหมายเหตุ

ด้วยแนวคิดหลักของงานจดหมายเหตุในประเทศไทยทั้งภาครัฐและเอกชนที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เอกสารที่เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติ เอกสารหลักฐานที่แสดงถึงอัตลักษณ์ ประวัติความเป็นมา รวมถึงบทบาทหน้าที่ขององค์กรที่มีต่อสังคมและประเทศชาติ สมรรถนะของนักศึกษาด้านประวัติศาสตร์ระดับปริญญาตรีจึงมีความสอดคล้องตอบสนองการปฏิบัติงานจดหมายเหตุภายใต้กรอบคิดข้างต้นโดยตรง ได้แก่

1) ความรู้พื้นฐาน นักศึกษาประวัติศาสตร์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งระดับชาติและสากล สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์กับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมได้ สมรรถนะดังกล่าวนี้ทำให้เข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเอกสารหรือวัตถุ ทั้งมิติเวลา สถานที่ และบทบาทความสำคัญของเอกสารดังกล่าวในสังคม

2) ความรู้เกี่ยวกับประเภทของเอกสาร นักศึกษาประวัติศาสตร์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลและประเภทของเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อาทิ เอกสารจดหมายเหตุ เอกสารราชการ บันทึกความทรงจำ แผนที่ ภาพถ่าย และวัตถุโบราณ ตลอดจนมีความเข้าใจในโครงสร้างและระบบการจัดเก็บข้อมูล เช่น การจัดหมวดหมู่ของเอกสารจดหมายเหตุที่แตกต่างจากการจัดหมวดหมู่ของทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุด

3) ความรู้ความเข้าใจในความสำคัญของเอกสารหลักฐาน ทำให้นักศึกษาประวัติศาสตร์ตระหนักถึงคุณค่าของเอกสารทางประวัติศาสตร์ ทั้งเอกสารราชการ เอกสารของหน่วยงานองค์กร ภาครัฐและเอกชน ตลอดจนเอกสารของชุมชนท้องถิ่น ทำให้เข้าใจเป้าหมายของการเก็บรักษาอนุรักษ์เอกสารได้เป็นอย่างดี

4) ทักษะการวิเคราะห์และประเมินข้อมูล ด้วยระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) นักศึกษาประวัติศาสตร์สามารถแยกแยะหลักฐานข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) และหลักฐานข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้ สามารถประเมินความน่าเชื่อถือ ความจริงแท้ของข้อมูลหลักฐาน ทักษะนี้ส่งเสริมให้นักศึกษาประวัติศาสตร์สามารถประเมินคุณค่าของเอกสาร (Appraisal) เพื่อกำหนดความสำคัญของเอกสารที่จะเก็บรักษาได้ นอกจากนี้ยังมีทักษะในการสืบค้นและวิเคราะห์ข้อมูลในเอกสารจดหมายเหตุเพื่อสร้างบริบททางประวัติศาสตร์ของเอกสารจดหมายเหตุ

5) ทักษะการจัดระเบียบข้อมูล นักศึกษาประวัติศาสตร์มีประสบการณ์การจัดระเบียบข้อมูลและเอกสาร เช่น การจัดหมวดหมู่เอกสารข้อมูลจากการวิจัย ตลอดจนการสร้างกาลานุกรมเอกสารและข้อมูลตามลำดับเวลา

6) ความรู้และทักษะการทำประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า (Oral History) นักศึกษาประวัติศาสตร์ได้เรียนรู้และฝึกการทำประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าในรายวิชาของหลักสูตรประวัติศาสตร์เป็นพื้นฐาน สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติของประเทศไทยที่มีบทบาทหน้าที่ในการจัดทำประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าด้วยเช่นเดียวกัน

7) ทักษะการสื่อสารและการบริการ นักศึกษาประวัติศาสตร์สามารถสื่อสารสาระข้อมูลทางประวัติศาสตร์ให้แก่ผู้ใช้งานเอกสารจดหมายเหตุ เช่น นักวิจัย นักประวัติศาสตร์ และประชาชนทั่วไปได้ สามารถให้คำแนะนำเกี่ยวกับการค้นคว้าเอกสารจดหมายเหตุ

8) ความละเอียดรอบคอบ นักศึกษาประวัติศาสตร์มีความคุ้นเคยกับการทำงานเอกสารที่ต้องการความแม่นยำและการตรวจสอบข้อมูลอย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นสมรรถนะด้านทัศนคติที่สำคัญในการทำงานจดหมายเหตุเช่นเดียวกัน

4. ข้อจำกัดของหลักสูตรระดับปริญญาตรีสาขาวิชาประวัติศาสตร์

แม้ว่าความรู้ทางประวัติศาสตร์และทักษะทางประวัติศาสตร์เป็นพื้นฐานจำเป็นที่ตอบสนองการปฏิบัติงานจดหมายเหตุในแต่ละกลุ่มงาน แต่การจัดการจดหมายเหตุนั้นเป็นวิชาชีพที่มีความรู้และทักษะเฉพาะด้านที่นักศึกษาด้านประวัติศาสตร์มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาเรียนรู้แนวคิด ทฤษฎีและฝึกฝนทักษะเฉพาะด้านงานจดหมายเหตุเพิ่มเติมเพื่อให้มีสมรรถนะพร้อมที่จะปฏิบัติงานในฐานะนักจดหมายเหตุได้ ดังจะเห็นได้จากเสียงสะท้อนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของหลักสูตร นักจดหมายเหตุที่เป็นศิษย์เก่าจากหลักสูตรประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีที่ได้รับคัดเลือกเข้าทำงานในตำแหน่งนักวิชาการอุดมศึกษา รับผิดชอบงานจดหมายเหตุของหอประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์นั้น ได้แสดงความคิดเห็นว่า เนื่องจากตนสำเร็จการศึกษาจากหลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2560 ซึ่งยังมิได้มีรายวิชาด้านงานจดหมายเหตุ ทำให้ต้องเริ่มศึกษาเรียนรู้งานจดหมายเหตุด้วยตนเองไปพร้อมๆ กับการปฏิบัติงานวางระบบเอกสารจดหมายเหตุของหอประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งทำให้ต้องใช้เวลาในแต่ละกระบวนการขั้นตอนค่อนข้างมาก หากหลักสูตรได้มีการจัดการเรียนการสอนให้นักศึกษาได้มีความรู้และทักษะงานจดหมายเหตุเบื้องต้นมาก่อน จะช่วยให้บัณฑิตวิชาเอกประวัติศาสตร์ที่เข้าสู่สายงานจดหมายเหตุสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเข้าใจและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (นักจดหมายเหตุ, การสนทนากลุ่ม, 17 ตุลาคม 2567) จากการเก็บข้อมูลความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเมื่อครั้งปรับปรุงหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2564 นักจดหมายเหตุจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ สงขลาได้เสนอให้หลักสูตรมีการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักศึกษามีความเข้าใจเรื่องเอกสารจดหมายเหตุ และกระบวนการปฏิบัติงานจดหมายเหตุเบื้องต้นก่อนที่จะเข้าฝึกงาน หรือก่อนสมัครสอบเพื่อบรรจุเป็นนักจดหมายเหตุของหน่วยงาน เนื่องด้วยนักศึกษาประวัติศาสตร์ระดับปริญญาตรีส่วนใหญ่มีประสบการณ์การค้นคว้าเอกสารจดหมายเหตุโดยตรงไม่มากนัก และมีความรับรู้เรื่องหอจดหมายเหตุใน

มุมมองของผู้ใช้บริการที่เน้นการค้นคว้า แต่ไม่ใช่ความเข้าใจที่มาจากมุมมองของผู้ปฏิบัติงานอย่างนักจดหมายเหตุ

ในการพัฒนาหลักสูตรและออกแบบสร้างรายวิชาด้านงานจดหมายเหตุ คณะอาจารย์ด้านประวัติศาสตร์ไม่สามารถทำเพียงลำพังได้ ต้องอาศัยความร่วมมือขอคำแนะนำและความอนุเคราะห์จากนักจดหมายเหตุจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ตลอดจนคณาจารย์จากหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในการสร้างรายวิชาและการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2564 ได้บรรจุชุดวิชาจดหมายเหตุปฏิบัติการเป็นหนึ่งในชุดวิชาบังคับเลือกให้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 3 และได้เปิดสอนเป็นครั้งแรกในภาคปลาย ปีการศึกษา 2566 โดยได้พัฒนาโครงสร้างเนื้อหาของชุดวิชาภายใต้คำแนะนำของนักจดหมายเหตุจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ สงขลา ซึ่งได้เป็นวิทยากรบรรยายในหัวข้อ 1) กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับงานจดหมายเหตุ 2) การรวบรวมเอกสารจดหมายเหตุ การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าเอกสารจดหมายเหตุ 3) การจัดหมวดหมู่เอกสารจดหมายเหตุและการจัดทำเครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุ 4) การสงวนรักษาและอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุ และ 5) การจัดบันทึกจดหมายเหตุเหตุการณ์สำคัญของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และได้จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับนักศึกษาได้ลงมือปฏิบัติจริง ทั้งการฝึกประเมินคุณค่าเอกสาร การฝึกจัดทำหมวดหมู่ และการสงวนรักษาด้วยการแปลงข้อมูล (Digitization) นอกจากนี้ หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรังได้ให้ความอนุเคราะห์จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการการอนุรักษ์เอกสารลายลักษณ์และแผนที่ ให้นักศึกษาได้ลงมือฝึกปฏิบัติการซ่อมแซมและอนุรักษ์เอกสารโบราณด้วยตนเอง การจัดการเรียนการสอนนี้ทำให้นักศึกษามีความเข้าใจเรื่องเอกสารจดหมายเหตุ และกระบวนการปฏิบัติงานจดหมายเหตุเบื้องต้นมาก่อนที่จะเข้าฝึกงานหรือก่อนสมัครสอบเพื่อบรรจุเป็นนักจดหมายเหตุของหน่วยงาน

จากการสนทนากลุ่มกับหัวหน้าหอจดหมายเหตุ และนักจดหมายเหตุจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ สงขลา ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในฐานะผู้ใช้บัณฑิตและในฐานะสถานประกอบการ ที่นักศึกษาจากหลักสูตรได้ฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ได้สะท้อนปัญหาของนักศึกษาเรื่องการใช้ภาษาไทยในการเขียนและการสื่อสาร ซึ่งเป็นความเห็นที่สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้รับจากผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติและผู้อำนวยการกลุ่มงานฯ ที่ต่างระบุว่า ทักษะที่บัณฑิตประวัติศาสตร์ที่จะทำงานจดหมายเหตุพึงมีนอกจากการเรียนรู้กระบวนการงานจดหมายเหตุแล้ว คือความรู้หลักภาษาไทยและ

ทักษะการใช้ภาษาไทยเพราะต้องใช้ในการเขียนเรียบเรียงงานจดหมายเหตุ นอกจากนี้ ยังรวมถึงภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาต่างประเทศต่างๆ ทั้งเพื่อการศึกษาองค์ความรู้ด้านจดหมายเหตุในระดับสากล การติดต่อประสานงานและการทำความร่วมมือกับองค์กรจดหมายเหตุต่างประเทศและระดับนานาชาติ ส่วนทักษะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ยังคงเป็นทักษะการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์พื้นฐาน Microsoft Office Word Excel Canva Photoshop โดยให้เน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสังคมออนไลน์ในการทำสื่อประชาสัมพันธ์ การทำคอนเทนต์อย่างสร้างสรรค์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลเอกสารจดหมายเหตุที่น่าสนใจและเข้าถึงประชาชนได้มากยิ่งขึ้น ตลอดจนพิจารณาเสริมสมรรถนะด้านการถ่ายภาพให้ตรงตามวัตถุประสงค์สำหรับงานบันทึกเหตุการณ์ ทั้งนี้ในส่วนของการออกแบบและจัดทำเว็บไซต์ ฐานข้อมูลดิจิทัล ระบบคลาวด์ การจัดทำเมทาเดตา นั้น เป็นภารกิจของศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศมรดกศิลปวัฒนธรรม กรมศิลปากร โดยทางสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติได้กำหนดคุณลักษณะเฉพาะของงานจดหมายเหตุดิจิทัลตามมาตรฐานสากลของ International Council on Archives (ICA) ให้ฝ่ายเทคโนโลยีสารสนเทศได้นำไปออกแบบพัฒนาระบบฐานข้อมูลงานจดหมายเหตุดิจิทัลและออนไลน์ นอกจากนี้แล้ว ความคิดเห็นเพิ่มเติมในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน คือ การให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติในหน่วยงานจริงด้วยการฝึกงานหรือปฏิบัติสหกิจศึกษา เพราะงานจดหมายเหตุเป็นวิชาชีพที่ต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญจากการฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก (นักจดหมายเหตุหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ สงขลา, การสนทนากลุ่ม, 17 ตุลาคม 2567; ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติและผู้อำนวยการกลุ่มงานฯ, การสนทนากลุ่ม, 24 กุมภาพันธ์ 2568)

จากการสำรวจข้อมูลรายวิชาด้านงานจดหมายเหตุที่เปิดสอนในหลักสูตรประวัติศาสตร์ระดับปริญญาตรี มีเพียง 3 จาก 18 หลักสูตรเท่านั้น ได้แก่ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี หลักสูตรประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้กำหนดให้รายวิชาการจัดการจดหมายเหตุและสารสนเทศทางวัฒนธรรมเป็นวิชาแกนของหลักสูตร (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2564) ในขณะที่หลักสูตรของมหาวิทยาลัยมหาสารคามนั้นเป็นวิชาเอกเลือกในกลุ่มประวัติศาสตร์เชิงทักษะวิชาชีพและการบูรณาการ (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2567) ส่วนหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์นั้นเป็นชุดวิชา (Module) บัณฑิตเลือกซึ่งเป็นการบูรณาการกับทักษะอาชีพเช่นเดียวกัน (งานหลักสูตรและส่งเสริมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2567) สำหรับหลักสูตรระดับปริญญาตรีสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ หรือสารสนเทศ

ศาสตร์ที่เปิดสอนรายวิชาเกี่ยวกับการจัดการจดหมายเหตุมีอยู่กว่า 20 หลักสูตร โดยวิชาดังกล่าวเป็นวิชาเอกเลือก ส่วนใหญ่แล้วในแต่ละหลักสูตรจะเปิดสอนเพียงหนึ่งรายวิชา และในบางหลักสูตรก็ได้เป็นรายวิชาด้านงานจดหมายเหตุเพียงอย่างเดียวแต่สอนควบคู่กับงานพิพิธภัณฑสถานหรือหอศิลป์ในรายวิชาเดียวกัน จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าในขณะที่คุณสมบัติที่เปิดรับสมัครนักจดหมายเหตุนั้นระบุคุณวุฒิระดับปริญญาตรีสาขาวิชาประวัติศาสตร์ แต่หลักสูตรระดับปริญญาตรีประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่ได้มีรายวิชาเกี่ยวกับงานจดหมายเหตุ ส่วนหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ แม้จะมีรายวิชางานจดหมายเหตุเป็นวิชาเลือกแต่ไม่ได้มุ่งผลิตนักจดหมายเหตุวิชาชีพโดยตรง

5. ขอบข่ายงานจดหมายเหตุและหลักสูตรด้านงานจดหมายเหตุในต่างประเทศ

ข้อมูลจาก Archives & Records Association UK & Ireland ได้แสดงให้เห็นอาชีพและบทบาทหน้าที่ในสายงานการบริหารเอกสารจดหมายเหตุและการจัดการเอกสาร (Archives and Records Management) ที่กว้างขวางมากขึ้น ได้แก่ 1) นักจดหมายเหตุ (Archivists) มีหน้าที่รวบรวมบริหารจัดการ และดูแลรักษาเอกสารและสื่ออื่น ๆ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมต่อบุคคล องค์กร และประเทศชาติ งานส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ข้อมูลและทำให้ข้อมูลดังกล่าวสามารถเข้าถึงได้สำหรับผู้ให้บริการทุกกลุ่ม จดหมายเหตุอาจรวมถึงหนังสือประวัติศาสตร์ที่มีค่า เอกสารแผนที่และแบบแปลน รวมถึงภาพถ่าย ภาพพิมพ์ ฟิล์ม เทป วิดีโอ และบันทึกข้อมูลดิจิทัล ผู้ให้บริการจดหมายเหตุมีทั้งนักวิจัย นักวิชาการ ประชาชนทั่วไป หรือเพื่อนร่วมงานที่ต้องการเข้าถึงข้อมูลทั้งในสถานที่และออนไลน์ 2) นักอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุ (Archive Conservators) นักอนุรักษ์เอกสารทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านจดหมายเหตุและองค์กรด้านมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ มีหน้าที่ดูแลรักษาและอนุรักษ์เอกสารประวัติศาสตร์ ซึ่งรวมถึงเอกสารและสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เอกสารต้นฉบับ หนังสือ โฉนดบนกระดาษหนัง แผนที่ ตราประทับ และสื่อสมัยใหม่ เช่น ภาพถ่าย นักอนุรักษ์เอกสารต้องมีทักษะเฉพาะตัวสูง ซึ่งรวมถึงความเชี่ยวชาญด้านการใช้มือ ความละเอียดอ่อนด้านศิลปะ ความอดทน และความเข้าใจในวัสดุที่ทำงานด้วย นอกจากนี้ยังต้องมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของกระดาษและกระดาษหนัง รวมถึงกระบวนการทางเคมีที่เกี่ยวข้อง นักอนุรักษ์เอกสารจำนวนมากทำงานในหน่วยงานจดหมายเหตุของหน่วยงานท้องถิ่น หอสมุด จดหมายเหตุมหาวิทยาลัย ศูนย์ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑสถาน และองค์การศาสนา และ 3) การจัดการเอกสาร (Records Management) งานด้านการจัดการเอกสารเกี่ยวข้องกับการจัดการเอกสารขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมในทุก ๆ

รูปแบบ ตั้งแต่ขั้นตอนการสร้างจนถึงการจัดเมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม กิจกรรมนี้เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้และข้อมูล รวมถึงการปฏิบัติตามข้อกำหนดทางกฎหมายด้านการคุ้มครองข้อมูลและเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูล ในฐานะผู้จัดการระบบเอกสาร มีหน้าที่ให้บริการเข้าถึงเอกสารที่ถูกต้องเพื่อวัตถุประสงค์ด้านปฏิบัติการและยุทธศาสตร์ และต้องมั่นใจว่าปฏิบัติตามข้อกำหนดทางกฎหมายในการสร้างและเก็บรักษาเอกสาร ซึ่งรวมถึงการควบคุมจำนวนเอกสารที่สร้างและเก็บไว้ การระบุหาเอกสารใดควรเก็บไว้เพื่อการวิจัยและประวัติศาสตร์ และเอกสารใดควรถูกทำลาย (The Archives and Records Association, 2024)

หลักสูตรด้านงานจดหมายเหตุในประเทศไทยเน้นการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาเช่นเดียวกับที่สหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการจดหมายเหตุและสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรม (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2567) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เปิดสอนรายวิชาด้านงานจดหมายเหตุโดยตรง วิชาบังคับได้แก่ วิชาการจดหมายเหตุและสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรมในสังคมฐานความรู้และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ วิชาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการจดหมายเหตุและสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรม วิชาการเปรียบเทียบวิธีวิจัยสำหรับการจัดการจดหมายเหตุและสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรม วิชาการจัดการเอกสาร วิชาการคัดเลือก การได้มาและการจัดเรียงจดหมายเหตุและสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรม วิชาการอนุรักษ์และสงวนรักษาจดหมายเหตุและสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรม และวิชาเทคโนโลยีสำหรับการจัดการจดหมายเหตุและสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรม ในขณะที่หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการดูแลรักษาข้อมูลและสารสนเทศ (พ.ศ.2564) ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีรายวิชาบังคับด้านจดหมายเหตุ คือ วิชาหลักการจัดการเอกสารและจดหมายเหตุ วิชาเลือกด้านจดหมายเหตุ ได้แก่ วิชาการประเมินคุณค่าและการรับมอบเอกสารจดหมายเหตุ วิชาการสงวนรักษาและอนุรักษ์เอกสาร วิชาประวัติศาสตร์การจัดเก็บเอกสาร ส่วนวิชาบังคับและวิชาเลือกอื่นๆที่นอกเหนือจากที่ระบุนี้เป็นรายวิชาที่เน้นทางด้านเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นหลัก หลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาด้านงานจดหมายเหตุในต่างประเทศที่ยังคงมีความเชื่อมโยงกับสาขาวิชาประวัติศาสตร์ อาทิ หลักสูตร Archives and Public History ที่ดำเนินการอยู่ภายใต้ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนิวยอร์ก ซึ่งเปิดสอนประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์สาธารณะ และจดหมายเหตุมาตั้งแต่ทศวรรษ 1970 โดยผู้เรียนสามารถเน้นเฉพาะด้านจดหมายเหตุหรือประวัติศาสตร์สาธารณะ สำหรับวิชาด้านจดหมายเหตุนั้น นอกจากวิชาที่ว่าด้วยทฤษฎีพื้นฐานด้านแนวคิดทฤษฎีทางจดหมายเหตุแล้ว มีวิชา

หอจดหมายเหตุชุมชน วิชาหอจดหมายเหตุดิจิทัล วิชาการสร้างสรรค์หอจดหมายเหตุดิจิทัลทางประวัติศาสตร์ (New York University, 2025) หลักสูตร History & Archival Studies มหาวิทยาลัย Claremont Graduate University จัดรายวิชาให้ผู้เรียนทั้งด้านประวัติศาสตร์และงานจดหมายเหตุควบคู่กัน (Claremont Graduate University, 2025)

จากการสืบค้นออนไลน์เบื้องต้นพบว่าหลายประเทศเปิดหลักสูตรด้านการจัดการจดหมายเหตุและเอกสารในระดับปริญญาตรี อาทิ หลักสูตร Archival Studies (BA), Information Sciences Department, Fachhochschule Potsdam University of Applied Sciences สหพันธรัฐเยอรมนี หลักสูตร Archival Studies, Masaryk University สาธารณรัฐเช็ก หลักสูตร Archives and Records Management and Information Science, University of South Africa สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ หลักสูตร Archival Science, Universidade Federal do Rio Grande ประเทศบราซิล หลักสูตร Information Studies (Records and Archives Management) Charles Sturt University ประเทศออสเตรเลีย หลักสูตร Records Management and Archival Science ของ Sorbonne University ABU Dhabi สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ หลักสูตร Archives and Records Management, Middle East College (MEC) รัฐสุลต่านโอมาน หลักสูตร Archival Science, School of Management, Jilin University และ หลักสูตร Archival Science, School of Information Management, Wuhan University สาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นต้น หลักสูตรตามกล่าวนี้อาจมีลักษณะบูรณาการทั้งแนวคิดทฤษฎี กระบวนการดำเนินงาน และทักษะด้านการบริหารงานจดหมายเหตุและการจัดการเอกสาร เทคโนโลยีการอนุรักษ์สงวนรักษา เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีดิจิทัล ตลอดจนการเรียนรายวิชาด้านประวัติศาสตร์

6. แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้เฉพาะทางด้านงานจดหมายเหตุในหลักสูตรประวัติศาสตร์

การพัฒนารายวิชาเฉพาะทางด้านงานจดหมายเหตุในหลักสูตรระดับปริญญาตรีทางด้านประวัติศาสตร์เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงานจดหมายเหตุภายในประเทศ ควรวางอยู่บนพื้นฐานบทบาทหน้าที่และภารกิจของนักจดหมายเหตุของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ตามที่ประกาศในพระราชบัญญัติจดหมายเหตุแห่งชาติ พ.ศ. 2556 เป็นหลัก และในขณะเดียวกันพิจารณาปรับเนื้อหาหลักสูตรให้รองรับเทคโนโลยีสารสนเทศและมาตรฐานสากลที่ใช้ในงานจดหมายเหตุ ตลอดจนเพิ่มการฝึกปฏิบัติงานที่หอจดหมายเหตุ โดยแบ่งการนำเสนอเป็นประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

ผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับรายวิชา (Course Learning Outcomes-CLOs) ผู้เรียนสามารถ

- 1) อธิบายประวัติความเป็นมาและพัฒนาการงานจดหมายเหตุในประเทศไทยได้โดยสังเขป 2) อธิบายนิยาม ความหมาย ลักษณะและประเภทของ “เอกสาร” (Record) และ “จดหมายเหตุ” (Archive) ได้ 3) อธิบายแนวคิดทฤษฎี และมาตรฐานสากลในการจัดการจดหมายเหตุและเอกสารเบื้องต้นได้ 4) ระบุและอธิบายสาระสำคัญของกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับงานจดหมายเหตุของประเทศไทยได้ 5) อธิบายหลักการและขั้นตอนการดำเนินงานจดหมายเหตุ ของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติได้ 6) ปฏิบัติงานเบื้องต้นตามกระบวนการดำเนินงานจดหมายเหตุได้ และ 7) ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการปฏิบัติงานจดหมายเหตุได้

เนื้อหาวิชาจะเป็นการผสมผสานกันทั้งในมิติของประวัติศาสตร์ การจัดการเอกสาร การจัดการและกระบวนการดำเนินงานจดหมายเหตุ เริ่มต้นด้วยการปูพื้นฐานให้นักศึกษาประวัติศาสตร์เข้าใจที่มาและบริบทการกำเนิดและพัฒนาการงานจดหมายเหตุของชาติ โครงสร้างองค์กร บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหอจดหมายเหตุภาครัฐและเอกชนอื่นๆ ในประเทศไทย อาทิ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัย และหอจดหมายเหตุขององค์กรภาครัฐที่สำคัญ นิยามความหมาย แนวคิดทฤษฎีว่าด้วย เอกสาร (Record) และจดหมายเหตุ (Archive) ทั้งแนวคิดของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติประเทศไทยกับแนวคิดทฤษฎีสากล แนวคิดวงจรชีวิตเอกสาร (Records Lifecycle) แนวคิดการจัดการเอกสารและจดหมายเหตุแบบต่อเนื่อง (Records Continuum) กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับงานจดหมายเหตุ อาทิ พระราชบัญญัติจดหมายเหตุแห่งชาติ พ.ศ. 2556 ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 มาตรฐาน ISO 15489: Information and documentation-Records Management การจัดทำตารางกำหนดอายุการเก็บเอกสารหน่วยงานของรัฐ กระบวนการดำเนินงานจดหมายเหตุของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ได้แก่ การรวบรวมเอกสารจดหมายเหตุ (Acquisition) การประเมินคุณค่าเอกสารจดหมายเหตุ (Appraisal) การจัดหมวดหมู่และทำเครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุ (Arrangement and Description) การจัดทำประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า (Oral History) การบันทึกเหตุการณ์ (Recording Events) การอนุรักษ์เอกสาร (Conservation) การบริการเอกสาร (Reference Service) และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ (Public Relation) มาตรฐาน ISAD (G) หรือ General International Standard Archival Description

จดหมายเหตุดิจิทัล (Digital Archive) และเทคโนโลยีดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศในการปฏิบัติงาน
จดหมายเหตุ

การจัดการเรียนการสอนควรมีลักษณะบูรณาการร่วมกันระหว่างอาจารย์ผู้สอนจากหลักสูตร
ประวัติศาสตร์ หลักสูตรบรรณารักษศาสตร์หรือสารสนเทศศาสตร์ และนักจดหมายเหตุของหอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ และเป็นการบูรณาการกับการทำงาน (Work-integrated Learning-WiL) เนื่องจากการ
จดหมายเหตุมีความเฉพาะและแตกต่างจากเนื้อหาและกิจกรรมการฝึกปฏิบัติต่าง ๆ ในรายวิชาอื่น ๆ
ของหลักสูตรประวัติศาสตร์ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดประสบการณ์ก่อนการเรียนรู้
กล่าวคือให้ผู้เรียนได้เข้าไปสัมผัสประสบการณ์อาชีพนักจดหมายเหตุก่อนเรียนเนื้อหาทฤษฎี ด้วยวิธีการ
ที่หลากหลาย อาทิ การทัศนศึกษาดูงานที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ การมอบหมายให้ผู้เรียนไป
สังเกตการณ์และขอสัมภาษณ์การทำงานของนักจดหมายเหตุ การให้ผู้เรียนดูสารคดีหรือภาพยนตร์ที่มี
เนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับงานจดหมายเหตุและนักจดหมายเหตุ โดยผู้สอนกำหนดประเด็นให้ผู้เรียน
สังเกต และนำข้อสังเกตดังกล่าวมาสะท้อนคิดในชั้นเรียน ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มและนำเสนอหน้าชั้น
เรียน ผู้เรียนร่วมกันสรุปข้อค้นพบ และทำสรุปในรูปแบบผังความคิด การวัดประเมินผลจากการสรุป
ข้อสังเกต และการมีส่วนร่วมในการสะท้อนคิด

การจัดการเรียนการสอนในส่วนของประวัติความเป็นมา แนวคิดและทฤษฎี กฎหมายและ
ระเบียบที่เกี่ยวข้องกับงานจดหมายเหตุ นอกจากใช้วิธีการบรรยายและอธิบายโดยอาจารย์ผู้สอนแล้ว
การศึกษาจากวิดีโอทัศน์ การมอบหมายให้สรุปสาระสำคัญจากบันทึกเทปการบรรยายทางวิชาการ และ/
หรือการประชุมทางวิชาการ รวมถึงการกำหนดกิจกรรมกลุ่ม มอบหมายหัวข้อและประเด็นให้ผู้เรียน
ค้นคว้า นำเสนอ และร่วมกันอภิปรายในชั้นเรียนก่อนที่ผู้สอนจะอธิบายสาระสำคัญ อธิบายแก้ไข
ประเด็นที่ผู้เรียนอาจเข้าใจคลาดเคลื่อน สรุปประเด็นสำคัญให้แก่ผู้เรียน และให้ผู้เรียนทำสรุปใน
ลักษณะผังความคิด การวัดและประเมินผล นอกจากประเมินจากชิ้นงานมอบหมาย การนำเสนองาน
และการมีส่วนร่วมอภิปรายในชั้นเรียนแล้ว จะประเมินความรู้และความเข้าใจด้วยแบบทดสอบทั้งปรนัย
และอัตนัย

นักจดหมายเหตุจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ร่วมสอน โดยการ
บรรยายทั้งหลักการ ขั้นตอน และบอกเล่าประสบการณ์จริงในกระบวนการดำเนินงานจดหมายเหตุ
ขั้นตอนต่างๆ ตลอดจนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นงานและประเมินงานมอบหมายของผู้เรียน
เพื่อให้กิจกรรมการเรียนการสอนเท่าทันและสอดคล้องกับภาคการทำงานจริง นอกจากนี้ เพื่อให้ผู้เรียน

มีความเข้าใจหลักการ ขั้นตอน และวิธีการปฏิบัติในกระบวนการดำเนินงานจดหมายเหตุแต่ละขั้นตอน ได้อย่างแจ่มชัดมากขึ้น ภายหลังจากการบรรยายในแต่ละขั้นตอน จะมีการฝึกปฏิบัติของผู้เรียนในชั้นเรียนตั้งแต่ขั้นตอน การรวบรวม การประเมินคุณค่า การจัดหมวดหมู่และการทำเครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุ การสงวนรักษาเอกสารจดหมายเหตุด้วยการทำให้เป็นไฟล์ดิจิทัล (Digitization) การให้ผู้เรียนจำลองสถานการณ์การให้บริการเอกสารจดหมายเหตุแก่ผู้ใช้บริการ ตลอดจนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในลักษณะการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงร่วมกับนักจดหมายเหตุที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ การมอบหมายให้ผู้เรียนทำสรุปการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติ และการสะท้อนย้อนคิด การวัดและประเมินผล ได้แก่ การสังเกตพฤติกรรม การประเมินชิ้นงานและผลงาน การประเมินจากการสะท้อนย้อนคิดของผู้เรียน โดยอาจารย์ผู้สอนและนักจดหมายเหตุที่ฝึกปฏิบัติจะประเมินและให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ผู้เรียน

การเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศจะเน้นการฝึกปฏิบัติจริง โดยอาจารย์ผู้สอนและนักจดหมายเหตุจะอธิบายและสาธิตวิธีการก่อน จากนั้นจะให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติเรียนรู้จริงจากการฝึกปฏิบัติ อาทิ การใช้โปรแกรมพื้นฐานในการจัดการเอกสารดิจิทัล การสแกนเอกสาร การแปลงไฟล์เอกสารให้อยู่ในมาตรฐานการใช้งานของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ การลงลายน้ำในไฟล์ดิจิทัล การทดลองทำฐานข้อมูลเอกสารจดหมายเหตุเบื้องต้นด้วยโปรแกรมพื้นฐาน การจำลองการจัดเอกสารจดหมายเหตุดิจิทัล การทำสื่อดิจิทัลเพื่อเผยแพร่และประชาสัมพันธ์งานจดหมายเหตุและทรัพยากรเอกสารจดหมายเหตุ การวัดและประเมินผล ได้แก่ การสังเกตพฤติกรรม การประเมินชิ้นงานและผลงานการฝึกปฏิบัติ ตลอดจนการแนะนำหอจดหมายเหตุดิจิทัลที่สำคัญต่างๆ ทั้งในไทยและต่างประเทศให้ผู้เรียนได้รู้จักและทดลองเข้าใช้งาน และการศึกษาดูงานกระบวนการจัดการหอจดหมายเหตุดิจิทัล เป็นต้น

หลักสูตรควรกำหนดรายวิชาด้านงานจดหมายเหตุนี้ให้เป็นวิชาบังคับก่อน (Prerequisite) สำหรับนักศึกษาที่ประสงค์ฝึกงานหรือสหกิจศึกษาที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หรือในลักษณะงานด้านการจัดการเอกสารและการจัดการจดหมายเหตุ นอกจากนี้หลักสูตรควรสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้เรียนรายวิชานี้ได้ไปฝึกงานหรือปฏิบัติงานสหกิจศึกษาในสายงานจดหมายเหตุต่อ เพื่อที่จะได้นำการเรียนรู้เนื้อหาทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติเบื้องต้นในรายวิชา ไปฝึกปฏิบัติจริงเรียนรู้จริงจากประสบการณ์การทำงานในสถานประกอบการด้านจดหมายเหตุโดยตรง เพื่อเพิ่มพูนทักษะและความรู้ความเข้าใจ เตรียมความพร้อมสำหรับการเข้าสู่สายงานจดหมายเหตุในอนาคต

บทสรุป

งานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนด้านงานจดหมายเหตุในวงวิชาการไทยมีจำนวนจำกัด มีเพียงไม่กี่ชิ้นที่วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างงานจดหมายเหตุกับความรู้และทักษะในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาด้านงานจดหมายเหตุในระดับปริญญาตรียังมีข้อจำกัดในแง่ของขอบเขตและแนวทางการพัฒนา ด้วยเหตุนี้บทความวิจัยนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาด้านประวัติศาสตร์กับโอกาสในสายงานจดหมายเหตุ รวมถึงนำเสนอแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงานจดหมายเหตุในประเทศ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้ 1) แนวคิดการจัดการจดหมายเหตุของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักของประเทศ ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุในฐานะมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติ ส่งผลให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์มีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติงานในกลุ่มงานต่างๆ ของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ 2) ตลาดงานจดหมายเหตุในประเทศไทยเปิดโอกาสให้ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีในสาขาวิชาประวัติศาสตร์สามารถเข้าทำงานในตำแหน่งนักจดหมายเหตุได้ 3) การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ช่วยพัฒนาทักษะพื้นฐานที่สำคัญต่อการปฏิบัติงานจดหมายเหตุ อาทิ การวิเคราะห์ข้อมูล การตีความเอกสารจดหมายเหตุ และความเข้าใจในบริบททางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการทำงานในอาชีพนี้ 4) หลักสูตรที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานจดหมายเหตุในประเทศไทยมีเฉพาะในระดับบัณฑิตศึกษา ในขณะที่รายวิชาด้านจดหมายเหตุในระดับปริญญาตรีส่วนใหญ่เป็นรายวิชาเลือกอยู่ในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ 5) หลักสูตรด้านการจัดการจดหมายเหตุและเอกสารที่เปิดสอนในระดับปริญญาตรีในต่างประเทศ บูรณาการศาสตร์ด้านจดหมายเหตุ เทคโนโลยีดิจิทัล และความรู้ทางประวัติศาสตร์เข้าไว้ด้วยกัน 6) หลักสูตรระดับปริญญาตรีทางด้านประวัติศาสตร์ควรพิจารณาเพิ่มรายวิชาด้านงานจดหมายเหตุ โดยบูรณาการความร่วมมือกับสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ รวมถึงความร่วมมือกับนักจดหมายเหตุจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เพื่อออกแบบรายวิชาให้เหมาะสมกับบริบทการปฏิบัติงานจดหมายเหตุในประเทศไทย ทั้งนี้ควรให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเรียนการสอน และส่งเสริมการฝึกปฏิบัติงานจดหมายเหตุในสถานการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงและเตรียมความพร้อมสู่การทำงานในวิชาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ

แม้ว่าการศึกษารั้วนี้จะให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการเรียนการสอนด้านงานจดหมายเหตุในหลักสูตรประวัติศาสตร์ระดับปริญญาตรี แต่ยังมีข้อจำกัดบางประการ กล่าวคือ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ศึกษาเน้นเฉพาะนักจดหมายเหตุของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ซึ่งทำให้ข้อค้นพบสะท้อนบริบทและแนวโน้มของหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก ขณะที่ความต้องการของภาคเอกชนและองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงานจดหมายเหตุอาจยังไม่ได้รับการพิจารณาอย่างครอบคลุม นอกจากนี้ การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาสมรรถนะและทักษะของผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคการทำงานจดหมายเหตุไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพในรายวิชาเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการทั้งในระดับหลักสูตรและกิจกรรมเสริม ดังนั้น ประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาต่อยอดในอนาคต ได้แก่ การสำรวจความต้องการของสายงานจดหมายเหตุในหน่วยงานและองค์กรภาคเอกชนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนระดับปริญญาตรีให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการศึกษาวิจัยเพื่อออกแบบรายวิชา กระบวนการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่สามารถเสริมสร้างองค์ความรู้และพัฒนาทักษะการปฏิบัติงานด้านจดหมายเหตุในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ บัวงาม, และ ปรีดี ปลื้มสำราญกิจ. (2566). ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาชีพบรรณารักษ์กับนักจดหมายเหตุ. *วารสารการอ่าน สมาคมการอ่านแห่งประเทศไทย*, 27(1), 19–36.
- กรมศิลปากร. (2551ก). *คู่มือการจัดหมวดหมู่และทำเครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุ*. สำนักหอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2551ข). *คู่มือการอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุ: การอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุโดยการแปลงรูปแบบข้อมูลเข้าสู่ระบบดิจิทัล*. สำนักหอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2558). *กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการงานจดหมายเหตุ*. สำนักหอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2559). *คู่มือวิชาการพื้นฐานการบริหารและจัดการงานจดหมายเหตุ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักหอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2561). *คู่มือการจัดทำตารางกำหนดอายุการเก็บเอกสารหน่วยงานของรัฐ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักหอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร.

- กรมศิลปากร. (2563). ตารางกำหนดอายุการเก็บเอกสารขององค์การบริหารส่วนจังหวัด. สำนักหอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2568, 13 กุมภาพันธ์). ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง รับสมัครสอบแข่งขันเพื่อบรรจุคนเข้ารับราชการ สังกัดกรมศิลปากร ครั้งที่ 1/2568.
<https://job.ocsc.go.th/images/Job/638751406511998646.pdf>
- คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2567). หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการจดหมายเหตุและสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรม (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2567).
<https://archae.su.ac.th/course-master-degree/archives/>
- คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (2567). หลักสูตรการศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีการศึกษา 2567 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
<https://heyzine.com/flip-book/f6881321fe.html#page/78>
- งานหลักสูตรและส่งเสริมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. (2567). หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์.
https://curriculum.pn.psu.ac.th/curriculumn_2022/documents/study_guide/bachelor/2567/Human&Social/67_History.pdf
- จุฑาทิพย์ อังคุสิงห์. (2561). การประเมินคุณค่าเอกสาร. วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ, 6(1), 17– 27.
- จุฑารัตน์ ช่างทอง. (2550). ระบบจัดการเอกสารอิเล็กทรอนิกส์สำหรับหน่วยงานภาครัฐ. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 27(2), 68–82.
- จุฑารัตน์ ช่างทอง. (2557). พฤติกรรมสารสนเทศของนักประวัติศาสตร์: กรอบแนวคิดเกี่ยวกับบริการสารสนเทศสำหรับนักจดหมายเหตุและบรรณารักษ์. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 36(2), 229–243.
- ชนกพร ชูติภมรธรรม. (2566). ว่าด้วยประวัติศาสตร์สาธารณะ: กำเนิด นิยาม และข้อถกเถียง. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 23(2), 737–763.
- ดาวเรือง แนวทอง. (2548). การบริหารและดำเนินงานจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัยของรัฐในประเทศไทย [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการจดหมายเหตุและ

สารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรมเอกสารที่ไม่มีการตีพิมพ์]. ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ธัชพงศ์ พัตรสงวน, สมสรวง พฤติกุล, และ จุฬารัตน์ ช่างทอง. (2561). แนวทางการประเมินคุณค่าเอกสารจดหมายเหตุธุรกิจในบริบทประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มบริษัทบี.กริม. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 11(1), 462–475.

น้ำทิพย์ วิภาวิน, ประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเคหกาล, ศุภชัย จันผาก, กนกวรรณ บัวงาม, ปรีดี ปลื้มสำราญกิจธนภัศร วิภาวิน, และ ชาตรี วงษ์แก้ว. (2566). โครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทย. *วารสารห้องสมุด*, 67(1), 99–123.

บุหลัน กุลวิจิตร. (2564). สื่อสังคมออนไลน์กับการประชาสัมพันธ์หอจดหมายเหตุ. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 41(1), 13–26.

พัฒนิตา นันทะกาล. (2560). ความต้องการพัฒนาฐานข้อมูลเอกสารจดหมายเหตุ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. *วารสารวิชาการมนุษย์และสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ*, 1(1), 112–125.

พระราชบัญญัติจดหมายเหตุแห่งชาติ พ.ศ. 2556. (2556, 13 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 130 ตอนที่ 23 ก. หน้า 1-7.

มหาวิทยาลัยบูรพา. (2564). *หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2564*. <https://www.buu.ac.th/web-course/detail.php?key=Nzgx>

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2566, 7 สิงหาคม). *ประกาศมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เรื่อง ขยายเวลารับสมัครคัดเลือกพนักงานเงินรายได้ ตำแหน่งนักวิชาการศึกษา สังกัดหอประวัติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สำนักงานอธิการบดี*.

https://resume.psu.ac.th/resumeAdminFiles/resume_01_914-R9OV CBDv.pdf

เลิศชัย วาสนานิกรกุลชัย. (2562). มาตรฐาน ISO 15489 Information and documentation – Records management และงานจดหมายเหตุ. *วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ*, 7(1), 45–63.

วรารณ พูลสถิตวิวัฒน์. (2565). งานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักการวิเคราะห์หน้าที่เพื่อจัดทำต้นแบบแผนผังแฟ้มเอกสารและตารางการกำหนดอายุเอกสาร: กรณีศึกษาสำนักงานคนบตี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- วรารณณ์ พูลสถิตวิวัฒน์, และ พิมพ์พจน์ สีลาเขต. (2566). การศึกษากระบวนการจัดการเอกสาร
จดหมายเหตุของหอจดหมายเหตุ สถาบันเทคโนโลยีป้องกันประเทศ. *วารสารวิชาการเทคโนโลยี
ป้องกันประเทศ*, 5(12), 86–101.
- วิศปัติย์ ชัยช่วย. (2559). แนวทางการจัดการเอกสารหน่วยงานของรัฐที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติ
จดหมายเหตุแห่งชาติ พ.ศ. 2556. *วารสารสารสนเทศศาสตร์*, 34(2), 114–129.
- สภาอากาศไทย. (2567, 2 ธันวาคม). ประกาศสำนักงานบริหารทรัพยากรบุคคล สภาอากาศไทย เรื่อง
รับสมัครสอบแข่งขันเพื่อบรรจุและแต่งตั้งบุคคลเข้าปฏิบัติงานในสภาอากาศไทย.
https://vtrcapi.redcross.or.th/recruitment-api/jobRequest/2024-12-02/XoLFS3_14504646.pdf
- สาคร พิพนนอก. (2548). การพัฒนาบุคลากรที่ปฏิบัติงานด้านจดหมายเหตุ สังกัดสำนักหอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ [ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการจดหมายเหตุและเอกสารที่ไม่มีกร
ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร. <https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/11193>
- สมบัติ พิกุลทอง, แววดา เตชาทวิวรรณ, และ ดุษฎี สิวังคำ. (2564). สภาพและปัญหาการสงวนรักษา
เอกสารจดหมายเหตุดิจิทัลของหน่วยงานบริการจดหมายเหตุในประเทศไทย. *วารสารบรรณ
ศาสตร์ มศว*, 14(1), 123–138.
- สมศักดิ์ ศรีบริสุทธิสกุล. (2565). พื้นฐานการจัดระบบคอลเล็กชันดิจิทัลสำหรับงานห้องสมุดและ
จดหมายเหตุ. ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมสรวง พฤติกุล. (2539). หลักและแนวปฏิบัติงานจดหมายเหตุสำหรับภาครัฐและเอกชน.
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สมสรวง พฤติกุล. (2548). การเรียน การสอนและหลักสูตรวิชาจดหมายเหตุในประเทศไทย. *จดหมาย
ข่าวจดหมายเหตุไทย*, 2(1), 14–15. https://www.openbase.in.th/files/nsltt002_2.pdf
- สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2561). หลักและแนวปฏิบัติการจัดการ
จดหมายเหตุดิจิทัล. https://oer.learn.in.th/search_detail/result/103616
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2559, 11 พฤษภาคม). ประกาศสำนักหอสมุด
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เรื่อง รับสมัครคัดเลือกเพื่อจ้างและแต่งตั้งบุคคลเข้าเป็นพนักงาน
มหาวิทยาลัยเงินรายได้ตำแหน่งช่างเครื่องคอมพิวเตอร์ ตำแหน่งผู้ปฏิบัติงานห้องสมุด และ

ตำแหน่งนักจดหมายเหตุ

<https://job.ocsc.go.th/images/Job/635990779883147698.pdf>

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2568, 17 กุมภาพันธ์). ประกาศสำนักหอสมุด
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เรื่อง การรับสมัครคัดเลือกเพื่อจ้างและแต่งตั้งบุคคลเข้าเป็น
พนักงานมหาวิทยาลัย. [https://www.lib.ku.ac.th/job2565/files/filedocs/1739789299-
DOC.pdf](https://www.lib.ku.ac.th/job2565/files/filedocs/1739789299-DOC.pdf)

Claremont Graduate University. (2025). *Archival Studies*.

<https://www.cgu.edu/academics/program/archival-studies/>

Cox, Richard J. (1986). Archivists and Public Historians in the United States. *The Public Historian*, 8(3), 29-45.

McCrack, Lawrence. (1985). Public Historians in the Information Professions: Problems in Education and Credentials. *The Public Historian*, 7(3), 7-22.

Meyer, Linda M. (2011). Historian as Archivist: History, Archives, and Outreach at Colorado State University. *Journal of Archival Organization*, 9(3-4), 226-236.

New York University. (2025). *Archives and Public History Courses*. NYU MA Programs in History. <https://wp.nyu.edu/nyuhistoryma/archives-and-public-history-courses/>

Poolsatitawat, Waraporn. (2017). *Identification of the Factors Shaping Archival Education in Thailand and an Investigation into the Effectiveness of that Education in Preparing Graduates for the Archival Workplace* [Doctor of Philosophy Thesis]. University of Liverpool.

Poolsatitawat, Waraporn. (2020). Perspectives on the Concepts of ‘Records’ and ‘Archives’ in Thailand and the Current Roles of the National Archives of Thailand (NAT). *Journal of Humanities and Social Sciences Studies*, 20(3), 649-675.

Roper, Millerchael. (1987). Archival Education in Britain. *The American Archivist*, 50(4), 586–590. <http://www.jstor.org/stable/40293168>

Shepherd, Elizabeth. (2006). Developing a new academic discipline. *Aslib Proceedings*, 58(1/2). 10–19. <https://doi.org/10.1108/00012530610648644>

- Standfield, Robert E. (2015). Archivists and Historians: Perspectives on the Place of Historical Research in Archival Practice [M.Sc.Econ in Archive Administration]. University of Aberystwyth. <http://hdl.handle.net/2160/42807>
- Sucha-xaya, N. (2023). Uncolonized Thailand: A Historical Perspective on Modern Thai Archival Education. *Philippine Journal of Librarianship and Information Studies*, 43(2), 17–22. <https://www.phjlis.org/index.php/phjlis/article/view/163/97>
- The Archives and Records Association. (2024). *Careers in archives and records management*. <https://www.archives.org.uk/a-career-in-recordkeeping>
- The Association of Thai Archives. (2015, August 3). สมาชิกสมาคมจดหมายเหตุสยาม [image attached]. Facebook. <https://web.facebook.com/TheAssociationofThaiArchives>
- Turrini, Joseph M. (2007, May 1). The Historical Profession and Archival Education. *Perspectives on History*. <https://www.historians.org/perspectives-article/the-historical-profession-and-archival-education-may-2007/>
- Turrini, Joseph M. (2012). From History to Library and Information Science: A Case Study of Archival Education at Wayne State University. *Information & Culture: A Journal of History*, 47(3), 358-380.
- Wosh, Peter J. (2018). Reflections on Public History and Archives Education. *Journal of Archival Organization*, 15(3-4), 95-99.